

KRITIKA ISLÁMU NA ČESKÉM INTERNETU – MOŽNOSTI INTERPRETACE

Případ facebookové stránky *Islám v České republice nechceme**

Jakub Havlíček

Filozofická fakulta UP Olomouc

Criticism of Islam on the Internet in the Czech Republic – Ways of Interpretation. The Case of the Facebook Page *We Do Not Want Islam in the Czech Republic*

Abstract: *This paper is a case study of the criticism of Islam and Muslims in the Czech lands, as shown on the example of the Facebook page *Islám v České republice nechceme* (“We do not want Islam in the Czech Republic”). Even though the number of Muslims in the Czech Republic is relatively small (probably not exceeding 11,000 individuals), the topic of Islam and Muslims is widely discussed in the public sphere of the Czech society. This paper aims at answering the following questions connected to Islam entering public sphere: what is the context of criticism of Islam in the Czech society? What theoretical tools of social sciences can be applied in analysing, explaining and understanding this criticism of Islam in the Czech environment? The paper provides a brief analysis of posts on the Facebook page *Islám v České republice nechceme*. It describes and analyses the content and visual aspects of the posts. The administrators of the page are identified as “opinion leaders”. The role of opinion leaders is based on their involvement in a social categorical relationship shared with their followers, connected to the process of defining Czech national identity. This identity is formulated in contrast with “Islam” and “Muslims”. Their characteristics and values are generally presented as contradictory to “Czech cultural values”. The criticism of Islam is interpreted*

* Text vznikl s podporou projektu „Islám v ČR: etablování muslimů ve veřejném prostoru“, který probíhá v rámci Programu bezpečnostního výzkumu České republiky v letech 2010–15 (VG20132015113).

as a case of “moral panics”, and, for its connection to the process of defining Czech national identity, it is also endowed with considerable political potential. The criticism of Islam in the process of defining Czech national identity is connected to the imagery of Muslims in the collective memory of the Czech society.

Keywords: *Collective memory; criticism of Islam; Czech lands; Facebook; Islam; moral panics; Muslims; national identity; nationalism; opinion leaders; orientalism; public sphere*

Ve středu 8. října 2014 se konala 10. schůze petičního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (Pozvánka na schůzi 2014). Na schůzi vystoupil Martin Konvička, docent katedry zoologie Přírodovědecké fakulty Jihočeské univerzity, jeden z předních kritiků islámu a představitel hnutí Islám v České republice nechceme: ve svém proslovu představil teze petice, v níž do té doby přes 24 000 občanů České republiky odmítlo udělení tzv. zvláštních práv organizaci sdružující české muslimské obce.¹ Zároveň se jednalo o první vystoupení zřejmě nejznámějšího představitele hnutí Islám v České republice nechceme na půdě českého parlamentu.² Jde o jeden z mnoha příkladů, kdy se témata spojená s náboženstvím dostávají do veřejné sféry (srov. Habermas 2000). Náboženská témata se svým vstupem do veřejné sféry stávají objektem veřejného zájmu: v případě, kterým se budeme zabývat, se jedná o islám, respektive o odpor k islámu, ve spojení s prostředím současné české společnosti.

Následující text je případovou studií ke komplexní problematice kritiky islámu na českém internetu. Budeme vycházet z předpokladu, že náboženství vstupuje do veřejného prostoru mimo jiné prostřednictvím internetového prostředí a stává se předmětem otevřené, veřejné diskuze či předmětem veřejného zájmu. Jak konstatuje publicistka Martina Křížková v mediální analýze obrazu

¹ Martin Konvička zveřejnil proslov k členům petičního výboru na svém blogu (Konvička 2014b). V úvodu proslovu uvádí, že na půdě Poslanecké sněmovny vystupuje právě jako zástupce této iniciativy.

² Text studie vznikl v průběhu roku 2014, proto nereflektuje aktuální události spojené s hnutím Islám v České republice nechceme, které však teze uvedené v této studii podle autorova názoru spíše potvrzují. Protiislámští aktivisté dostávají prostor pro vyjádření názorů na půdě státních institucí, jako je například Parlament České republiky: doc. Konvička například vystupuje na semináři na téma *Evropané ve službách islámského státu*, který se 5. května 2015 koná v Poslanecké sněmovně. Přednáší zde diskusní příspěvek na téma *Koncepce přístupu k riziku islámského radikalizmu v Evropě* (Pozvánka na seminář 2015).

českých muslimů v českém mediálním prostředí (Křížková 2006), některé jevy se do obecného povědomí dostávají prostřednictvím médií mnohem dříve, než s nimi lidé mohou získat jakoukoli osobní zkušenost. Islám a muslimové v českém prostředí jsou toho podle Křížkové zjevným příkladem. Křížková proto příznačně nazývá muslimy „neviditelnou menšinou“, která do mediálního prostoru vstupuje značně schematickým, stereotypním způsobem, ve spojení s kontroverzemi, konflikty a s důrazem na cizost či odlišnost vůči české společnosti a kultuře. Platil-li tento závěr pro české mediální prostředí v roce 2006, lze právem očekávat, že tato schematičnost a stereotyp budou stále typickými prvky webů, které kritizují islám a muslimy v současném českém internetovém prostředí.

V případě, jímž se zde budeme zabývat, jde o islám, který se stává předmětem kritiky v rámci určitého diskusního fóra na sociální síti Facebook. Základní otázkou je, jakými teoretickými koncepty disponují sociální vědy při rozboru podobných případů vstupování náboženských jevů do veřejného prostoru. V souvislosti s tím si musíme položit otázku, v jakých souvislostech islám do českého veřejného prostoru vstupuje a proč se vůbec stává objektem veřejného zájmu.

Chceme-li se zabývat náboženskou situací v současné české společnosti, rychle zjistíme, že se jedná o komplexní problematiku, sestávající z množství konkrétních jevů, které lze klasifikovat jako náboženské. Nejprve je třeba upozornit, že složitost této tematiky je nepochybně dána i samotným konceptem „náboženství“: v závislosti na tom, jakou definici náboženství zvolíme, samozřejmě rozšiřujeme nebo zužujeme soubor jevů, které budeme brát v potaz.³ Pro účely naší studie budeme vycházet z prototypického pojetí náboženství antropologa Bensona Salera. Ten chápe náboženství jako čistě analytickou kategorii bez jednoznačného vymezení, jako souhrn či „rodinu“ jevů, které lze připodobnit k prototypickým příkladům tvořeným „západními monoteismy“: judaismem, křesťanstvím a islámem (Saler 1993; 2009: 178–179, 216–218).⁴ Tento přístup nám dovoluje stanovit určité *pole* jevů, které budou předmětem našeho zájmu. Zároveň toto pole vzhledem k jeho heterogenitě a proměnlivosti nelze jednou pro vždy jasně vytyčit. Zajímá-li nás náboženství v českém prostředí, můžeme se zaměřit na fenomény, které jsou v jistých konkrétních souvislostech spojeny

³ Není cílem tohoto textu kriticky pojednávat o samotném pojmu náboženství a jeho použitelnosti v sociálních vědách – tomuto tématu jsem se podrobněji věnoval jinde (Havlíček 2013).

⁴ Prototypickou definici náboženství Bensona Salera jsem shrnul v knize *Cesty božstev* (Havlíček 2011).

s křesťanstvím, judaismem či islámem – právě islám, respektive jeho obraz v určitém kontextu bude předmětem této studie.

Poznamenejme na úvod, že vzhledem k diverzitě a složitosti jevů, které lze shrnout pod pojem „náboženství“, je vhodné rozlišovat úrovně, na nichž se s těmito jevy v rámci společnosti setkáváme. Sociolog náboženství Karel Dobbelaere navrhuje v souvislosti s konceptem sekularizace⁵ rozlišovat tři úrovně: individuální, organizační a sociální (Dobbelaere 2002). Pro naše účely postačí, konstatujeme-li, že nízká sekularizace na individuální úrovni, tedy jednoduše řečeno malý počet lidí hlásících se k náboženskému vyznání nebo žijících aktivním náboženským životem, nemusí ještě znamenat sekularizaci na úrovni sociální, tedy že náboženské jevy nebudou hrát určitou významnější roli na celospolečenské úrovni. Pokud se k náboženským organizacím otevřeně hlásí malý počet osob, nemusí to ještě znamenat, že náboženská témata nebudou celospolečensky diskutována. Příklad České republiky přitom ukazuje, že zatímco se k různým náboženským směrům na individuální úrovni hlásí progresivně klesající počet obyvatel, na sociální úrovni přetrvává řada jevů, které lze označit jako náboženské a které se stávají důležitou součástí veřejného života současné české společnosti (srov. Havlíček – Lužný 2013). Sem je třeba zahrnout nejen působení samotných náboženských institucí, církví a denominací a jejich členů, ale i veřejné debaty nad tématy souvisejícími s činností různých náboženských směrů – nelze tedy například opomíjet ani ty aktivity, které se k náboženství staví kriticky, které jej odmítají.

Na samém počátku je třeba říci, že v České republice se k islámu otevřeně hlásí velmi malý počet obyvatel: podle posledního celorepublikového censusu z roku 2011 se k Ústředí muslimských obcí hlásí 1 437 obyvatel České republiky, k islámu se pak přihlásilo dalších 1 921 osob. Celkový počet obyvatel České republiky, kteří se v roce 2011 přihlásili k islámu, tedy činí 3 358 osob (Obyvatelstvo 2011, tab. 156). Je však třeba upozornit na fakt, že ve sčítání roku 2011 byla odpověď na otázku po náboženském vyznání dobrovolná. Je tedy nutné se obrátit ještě k dalším zdrojům, které poskytují odhad počtu muslimů žijících

⁵ Sekularizace, podobně jako náboženství, je mnohoznačným, komplikovaným pojmem – kritický přehled problematiky podává obsáhlá monografie Romana Vida (Vido 2011). Sekularizaci lze definovat jako proces či procesy, v nichž náboženské myšlení, praktiky a instituce ztrácejí svůj sociální význam (Wilson 1966: xiv). V souvislostech, jimiž se hodlám dále zabývat, je důležité právě to, že sekularizace je chápána jako zmenšování významu náboženství ve *veřejné sféře*. Uvidíme, že v české společnosti náboženství ve veřejné sféře na významu neztrácí – příkladem mohou být právě diskuze o islámu, které probíhají na českém internetu.

v České republice. Podle dostupných údajů nežije v celé České republice více než 11 000 muslimů, z nichž podstatná část jsou přistěhovalci turkického původu, sunnitě (Topinka a kol. 2006–07; Šnidl – Kočička 2011).⁶

Pokud bychom propadli „ekologickému klamu“,⁷ dospěli bychom na základě těchto statistických údajů snadno k závěru, že islám nemůže hrát na sociální úrovni české společnosti žádnou významnější roli. Muslimové a islám by neměli být ve veřejné sféře diskutováni vůbec, nebo jen sporadicky. Jak však uvidíme, témata spojená s islámem vyvolávají aktivní zájem nemalé části obyvatelstva České republiky a islám se často stává součástí veřejné diskuze, dokonce do té míry, že tyto diskuze ovlivňují jednání určité části obyvatel České republiky a mají vliv například na oblast politiky. Můžeme se ptát, proč se výrazně menšinový náboženský směr vůbec v nějaké podobě ve veřejném prostoru uplatňuje, proč je vůbec diskutován a proč islám a muslimové vyvolávají zájem české veřejnosti. Odpověď, která by se zde nabízela, totiž že jde o důsledky teroristických akcí spojovaných s islámem a muslimy, resp. že jde o důsledky traumat euroamerické společnosti vyvolaných například útoky z 11. září 2001 a dalšími jevy souvisejícími s nábožensky motivovaným násilím, chápeme jako v mnoha ohledech relevantní, ale nedostatečnou. Domníváme se, že diskuze o islámu a muslimech mají hlubší souvislosti.

Na úvod našeho interpretačního pokusu lze poukázat na dnes již klasickou koncepci orientalismu, jak ji definuje ve své známé knize Edward W. Said (2008), kde je diskurs o „jiném“ či odlišném – o Orientu – spojen s vymezováním identity Západu. Již při zběžném pohledu je dobře patrné, že kritika islámu a muslimů v českém prostředí se zdá být založena na stejných schématech, která popisuje Said. Hovoří o orientalismu ve spojitosti s identitou Západu, kdy Orient je na Západě vnímán jako protiklad okcidentální kultury a společnosti a představy o Orientu tak podle Saida pomáhají „negativně definovat“ (ibid.: 11) evropskou kulturu (srov. Mendel – Ostránský – Rataj 2007). Okcidentální společnost a kultura jsou vykládány v binárně opozičním vztahu ke kultuře a společnosti orientální, která představuje antitezi západních kulturně-spoločenských norem a hodnot. Pokud vztáhneme Saidovu koncepci na případ kritiky islámu v českém prostředí, měli bychom pozorovat souvislosti této kritiky s definováním české národní identity. Můžeme si tedy položit další otázku, totiž zda je kritika islámu

⁶ Jiné zdroje (Mendel – Ostránský – Rataj 2007: 408) uvádějí odhad 10 000–20 000 osob.

⁷ V našem případě: nižší míra individuální religiozity ještě nedovoluje jednoduše konstatovat nižší či nízkou míru sekularizace i na sociální úrovni (Dobbelaere 2002: 49).

a muslimů v českém prostředí spojena s otázkou české národní identity – evropských či v užším smyslu slova českých kulturně-společenských norem a hodnot.

Lze-li kritiku islámu v našem prostředí vidět v kontextu definování české národní identity, národní kultury a společenských norem, mohli bychom tuto kritiku snadno vyložit jako náš, český případ orientalismu. Podle našeho názoru se však nelze plně spokojit s tímto jednoduchým výkladem, neboť je třeba se také ptát po procesech či mechanismech, které se zde uplatňují – zde se otevírá prostor pro hledání teoretických konceptů, které by pomohly tyto mechanismy interpretovat. Aniž bychom tím vyčerpali možnosti otázek (a tím méně potenciálních odpovědí), které téma kritiky islámu v českém prostředí vyvolává, můžeme se například ptát, jaké teoretické koncepce dovolují osvětlit roli administrátorů facebookové stránky *Islám v České republice nechceme*, zda a jakým způsobem stránka odkazuje k evropské či přímo české národní identitě, případně se pokusit i o predikci možností dalšího vývoje kritiky islámu v českém prostředí.

Islám v České republice

Lze vyslovit domněnku, že ze zhruba desetimilionové populace České republiky má osobní, přímý vztah či kontakt s muslimy jen velmi malá část.⁸ Připomeňme, že v celé České republice nežije o mnoho více než 11 000 muslimů a z nich zase jen velmi málo, podle dostupných údajů ne o mnoho více než 2 000, lze počítat mezi muslimy žijící aktivním náboženským životem (Topinka 2006–07: 43, 49). Je-li tento předpoklad správný, lze dále usuzovat, že informace o muslimech a o islámu čerpá drtivá většina obyvatel České republiky zprostředkovaně, z nejrůznějších médií – ke stejnému závěru ostatně docházejí i jiní badatelé, například Martina Křížková (2006). Nemalou roli zde pravděpodobně hraje internet, který zároveň slouží jako komunikační médium příznivců i odpůrců islámu (Šnidla – Kočička 2011; Mendel – Ostřanský – Rataj 2007: 458–464).

Českojazyčné internetové prostředí poskytuje množství informací o islámu⁹ a muslimech. Při zadání klíčového slova „islám“ ukazuje česká forma

⁸ K problematice integrace muslimských přistěhovalců do české společnosti pojednává Topinka (2010).

⁹ Pojmem „islám“ lze označit širokou skupinu jevů spojených s islámským náboženstvím, resp. světonázorem: je nutné upozornit na značnou diverzitu těchto jevů. V následujícím textu bude termín „islám“ používán v obecné rovině, ve významu „islámské náboženství“, resp. „světonázor“. Směr islámského náboženství bude specifikován pouze tehdy, když to bude s ohledem na kontext relevantní. Vyskytnou-li se v textu termíny spojené s islámskou věroukou, budou stručně vyloženy bez ohledu na případné věroučné rozdíly mezi jednotlivými směry islámu.

populárního vyhledávače google.cz na 1 080 000 výsledků, při zadání slova „muslimové“ je to 608 000 odkazů.¹⁰ Byť není možné podrobně zmapovat kontext všech těchto odkazů, jejich počty svědčí o tom, že islám a muslimové jsou častým tématem textů dostupných v českém internetovém prostředí. Množství odkazů zároveň jasně ukazuje, že jakákoli analýza tohoto tématu musí být nutně selektivní: soubor dat určený k podrobnějšímu popisu a analýze musí být určitým způsobem omezen.

Při zběžné prohlídce internetových stránek, které se zabývají islámem, lze pracovní rozdělit tyto příspěvky na základě obsahu do tří základních kategorií: (1.) příspěvky, kde je islám s různou mírou radikality a různou formou odmítán a kritizován; (2.) příspěvky, které islám spíše obhajují, vysvětlují určité věroučné principy či historické souvislosti a často poukazují na diverzitu islámu s tím, že násilné projevy spojované s islámem a muslimy jsou záležitostí specifických okolností; (3.) zprávy a novinky z islámských zemí, více méně věcného charakteru, obvykle se vyskytující na zpravodajských webových portálech.

Zaměříme se na popis a analýzu první skupiny příspěvků, konkrétně na internetové stránky, které se k islámu staví odmítavě¹¹ a které prezentují názory a postoje, jež islám a muslimy s různou mírou radikality kritizují a odmítají.¹²

V této souvislosti si lze položit otázku, jaká témata související s islámem jsou na těchto kriticky zaměřených stránkách nejčastěji zmiňována a v jakých celkových souvislostech je islám na těchto stránkách uváděn. Zde se pokusíme ověřit hypotézu, podle níž je kritika islámu v českém prostředí spojena

¹⁰ Výsledky hledání v českém jazyce na stránce www.google.cz ke dni 15. 8. 2014.

¹¹ Téma islámu a muslimů na českém internetu lze dále rozvíjet analýzou stránek, které naopak islám obhajují, resp. stránek, které provozují sami čeští muslimové. Opominout nelze ani různé blogové příspěvky k tématu islámu. Další bohatý zdroj údajů představují diskuze čtenářů k článkům zaměřeným na islám, které zveřejňují české zpravodajské servery, např. novinky.cz, aktualne.cz atp. Zde se otevírá široký prostor pro další práci.

¹² Ve spojení s osobami kritizujícími či odmítajícími islám se často vyskytuje termín „islamofob“ či „islámofob“, přičemž odmítání a kritika islámu se označuje termínem „islámofobie“. Samotný termín by zasloužil podrobnější kontextuální rozbor. Nyní poznamenejme, že se nevyskytuje jen v prostředí obhájců islámu, ale že je přejímán i samotnými kritiky islámu, kteří se tak neváhají označovat s jistou mírou hrdosti (viz dále – v případě FB stránek *Islám v České republice nechceme* jde například o rubriku „islámofob dne“, představující různé osobnosti kritizující či odmítající islám). Podle mého názoru není termín „islamofob“ či „islamofobie“ použitelný jako neutrální analytická kategorie, proto jej nebudu v textu tímto způsobem využívat. Důvodem je právě složitost kontextu, v němž se tento termín vyskytuje, a jeho významová zatíženost, nehledě k souvislosti s termínem „fobie“ jako psychiatrické diagnózy „bezduhového strachu“. Není posláním této studie diskutovat o (bez)důvodnosti obav z islámu.

s otázkami české národní identity, českých kulturně-společenských norem a hodnot. Popis a analýza zvolených protiislámských webových stránek bude obsahem první části statě. Prozkoumáme-li blíže obsah a kontext, v němž se o islámu a muslimech na kriticky zaměřených internetových stránkách hovoří, lze se pokusit o odpověď na další otázku: pomocí jakých teoretických a konceptualizačních nástrojů lze interpretovat odmítání islámu? Druhá část statě se proto zaměří na interpretační teoretické nástroje, které je možné při analýze obsahu protiislámských stránek použít.

V obecné teoretické rovině lze vycházet z tezí formulovaných Brianem Feyem: budeme předpokládat, že významy určitých sociokulturních jevů jsou dány jejich pozicemi v komplexním systému, jehož jsou součástí (Fey 2002: 140). V první části textu se pokusíme o alespoň rámcové zachycení tohoto systému: pojmů a konceptů, přesvědčení či tužeb a jejich souvislostí, které se na protiislámských stránkách vyskytují, a jejich vzájemných vztahů.¹³ Jak dále poznamenává Brian Fey: „Sociální věda sice vyžaduje porozumění, vedle toho ale vyžaduje *také* vysvětlení; nespočívá pouze v interpretaci významu sociálních jevů, ale *také* v odkrývání jejich příčin, sil, které je spoluutvářejí, a souvislostí (jsou-li nějaké), v nichž jsou iracionální“ (ibid.: 162; kurzíva v původním textu) Ve druhé části textu se proto budeme zabývat možnostmi, které nám při interpretaci a vysvětlení obsahu protiislámských stránek poskytují sociální vědy.

I zběžná prohlídka českého webového prostředí ukazuje, že podobných kritických webových platforem – blogů, diskuzí pod tematickými články, specializovaných diskuzí na nejrůznějších sociálních sítích – je značné množství. Lze usoudit, že témata spojená s islámem vyvolávají u nezanedbatelného množství uživatelů internetu zájem a potřebu se k nim vyjádřit, komentovat je. Můžeme se domnívat, že určitá část uživatelů tato témata sama aktivně vyhledává a zabývá se jimi.

Vzhledem k relativní šíři kriticky a odmítavě zaměřených webových stránek, které se zabývají islámem, nebude cílem popsat momentální podobu odmítání islámu na českém internetu v její úplnosti. I v oblasti kritiky a odmítání islámu

¹³ Jak uvádí Brian Fey (2002: 140): „Interpretace významu jednání, zvyklostí a kulturních objektů je neobyčejně obtížná a složitá věc. Základní důvod spočívá v tom, že význam dané věci závisí na roli, již má tato věc v systému, jehož je součástí, a tento systém může být nesmírně komplexní a bohatý. Mají-li vykladači zjistit význam jistých vnějších pohybů, musí rozumět přesvědčením, tužbám a záměrům konkrétních dotčených lidí. Ale aby jim rozuměli, musí znát slovník, jímž jsou vyjadřovány, což zase vyžaduje znalost sociálních pravidel a konvencí, které stanovují, za co se ten který pohyb či předmět pokládá. A aby pochopili tato konkrétní pravidla, musí navíc také vědět, k jakému souboru institucionálních zvyklostí tato pravidla patří a jak se tento soubor zvyklostí vztahuje k jiným společenským praktikám.“

je nutné zvolit určitý příklad, který bude podrobněji prozkoumán. Za příklad bude pro účely této statě zvolena stránka *Islám v České republice nechceme* (dostupné z <https://cs-cz.facebook.com/ivcrn> [2014-08-01]), která se nachází na internetové sociální síti Facebook (dále FB).

Případ facebookové stránky *Islám v České republice nechceme*

Stránka *Islám v České republice nechceme* na sociální síti Facebook patří k nejznámějším a zřejmě také k nejpobulárnějším¹⁴ webovým platformám kritickým k islámu, proto je možné zvolit ji jako příklad pro účely této studie. Jde o diskusní stránku, kde příspěvky uveřejňuje omezený okruh administrátorů a jejich příspěvky sleduje či o nich diskutuje několik desítek tisíc uživatelů FB. Stránka je označena jako „nezisková organizace“ a existuje na sociální síti Facebook již několik let, založena byla 26. července roku 2009 (Základní informace 2014). Kromě diskusní stránky na FB existuje na internetové adrese „www.ivcrn.cz“ i samostatná webová stránka *Islám v České republice nechceme*, která je s FB diskusní stránkou na první pohled obsahově propojena.

FB diskusní stránka *Islám v České republice nechceme* vstoupila do širšího povědomí české veřejnosti v červnu 2014, když ji administrátoři FB z této sociální sítě odstranili (Facebook smazal stránku 2014). Příspěvky i diskusní stránka byly administrátorům ze strany dalších uživatelů FB opakovaně nahlášovány jako porušující pravidla sociální sítě FB, avšak administrátoři dlouho označovali nahlášené příspěvky za nezávadné. Přibližně po týdnu administrátoři FB stránku opět zprovoznili a její obsah znovu zpřístupnili v původní podobě (srov. Romancová 2014), přičemž výpadek stránky trval mezi 20. a 27. červnem, kdy nebyl na *timeline*, profilové stránce *Islám v České republice nechceme*, zveřejněn žádný příspěvek.¹⁵ V červenci 2014 byla tedy stránka již znovu aktivní a volbou „to se mi líbí“ ji označilo téměř 70 000 uživatelů FB.¹⁶

¹⁴ Je samozřejmě obtížné přesně postihnout popularitu jednotlivých webových platform. V případě stránky *Islám v České republice nechceme* lze na její mimořádnou popularitu usuzovat nejen z počtu označení tlačítkem „to se mi líbí“ (viz dále), ale i z mediálního ohlasu, který vyvolalo její krátkodobé zablokování v červnu 2014.

¹⁵ 27. června 2014 se na profilové stránce objevil příspěvek nadepsaný kapitálkami: „VÁŽENÍ PŘÁTELÉ, IVCRN JE ZPĚT“, oznamující obnovení stránky (Vážení přátelé 2014).

¹⁶ Ke dni 27. 7. 2014 označilo stránku pomocí volby „to se mi líbí“ 69 519 uživatelů FB. Není jisté bez zajímavosti, že během úprav tohoto textu, ke dni 12. 7. 2015, vzrostl počet označení volbou „to se mi líbí“ na více než dvojnásobek a překročil 141 tisíc uživatelů sítě FB. Dále v textu však ponecháváme údaj aktuální ke konci července 2014, kdy tento text vznikl.

Případ zrušení a znovuobnovení stránky byl obsáhle rozebrán v článku, který na serveru *Evropský rozhled* zveřejnila aktivistka Ingrid Romancová.¹⁷ V článku autorka konstatuje, že stránka byla obnovena za „podivných okolností“, a uvádí několik verzí událostí, které mohly vést k zákazům a znovuobnovení stránky (Romancová 2014). Podle jedné z verzí to byli sami administrátoři stránky *Islám v České republice nechceme*, kteří ji odstranili či nechali odstranit, aby na sebe upoutali pozornost a získali další příznivce, případně šlo o dočasný zákaz ze strany administrátorů FB z důvodu nežádoucích komerčních aktivit administrátorů stránky (mělo jít o prodej triček). Podle další verze mohlo jít o aktivitu administrátorů FB, která souvisela s časově souběžným odstraněním skupiny *Britain First* ve Velké Británii. Za dočasným zákazem stránky mohla podle Romancové stát také iniciativa *Online Hate Prevention Institute*, která se celosvětově angažuje v boji proti nenávisti šířené pomocí internetu a spolupracuje i se správou FB.

Jiné zdroje (Zlatkovský 2014) uvádějí, že ke zrušení stránky došlo poté, co její obsah administrátorům FB systematicky nahlašovala skupina kolem Terezy Cajthamlové, studentky žurnalistiky a sociální práce na Fakultě sociálních studií brněnské Masarykovy univerzity (Cajthamlová 2014). Ať byly důvody odstranění stránky *Islám v České republice nechceme* jakékoli, samotné zrušení stránky vyvolalo na českém internetu značný zájem a ohlas. Událost komentovali ve svých příspěvcích nejen blogeri (např. Werner 2014; Král 2014; Konvička 2014a), ale i významné české zpravodajské servery, jako například lidovky.cz (Facebook smazal stránku 2014) nebo internetová platforma týdeníku Respekt (Zlatkovský 2014).

Obsah stránky a tematické kategorie

Rozeberme nyní podrobněji příspěvky na *timeline*, profilové stránce *Islám v České republice nechceme*. Cílem bude zjistit, jaká témata a v jakých souvislostech se na profilové stránce *Islám v České republice nechceme* objevují. Vzhledem k tomu, že profilová stránka *timeline* se denně rozrůstá o přibližně 5 příspěvků, sledujme a podrobněji rozeberme příspěvky za určité konkrétní období. Zvolíme proto období jednoho měsíce, od 28. června

¹⁷ Ingrid Romancová sleduje a v člancích zveřejňovaných prostřednictvím internetu komentuje řadu událostí spojených s problematikou islámu. Do širšího povědomí vstoupil její spor s docentem Jihočeské univerzity Martinem Konvičkou (viz např. Beneš 2014). Spor Romancové a Konvičky se rovněž stal předmětem řady webových diskuzí.

do 27. července 2014, tedy ode dne obnovení stránky po jejím dočasném odstranění administrátory sítě FB.

Za uvedené období byl prozkoumán obsah celkem 196 příspěvků. Celkový kontext vybraného období samozřejmě mohl mít (a bezpochyby také měl) vliv na obsah příspěvků administrátorů, například pokud jde o reflexi aktuálních událostí týkajících se islámu a muslimů, o nichž v té době referovala různá média, nebo samotný fakt, že stránka byla po dočasném odstranění znovu obnovena. Nechceme však zkoumat, jak se mediální obraz islámu a muslimů odráží na tomto konkrétním diskuzním fóru – protože se jedná o fórum zaměřené deklarativně proti islámu a muslimům, není překvapením, že jsou akcentována témata spojená s konflikty, násilím či potenciálními hrozbami (srov. Křížková 2006). Klademe si totiž především otázku, v jakých dalších souvislostech se tato kritika objevuje.

Zaměříme se přitom na příspěvky zveřejněné na *timeline* administrátory stránky. Jsou to totiž právě tyto příspěvky, tedy texty, komentáře, odkazy a obrazové materiály zveřejňované administrátory, které plní profilovou stránku *timeline* a které zjevně přitahují pozornost tisícovek uživatelů sociální sítě Facebook. Není sporu o tom, že právě příspěvky administrátorů jsou obsahovým základem stránky. Je tedy nezbytně třeba začít právě od těchto „administrátorských“ příspěvků a prozkoumat nejprve jejich obsah. Komentáře a reakce řadových uživatelů sítě Facebook na tyto příspěvky ponecháme nyní stranou s tím, že jejich obsahový rozbor má být dalším logickým krokem, který se však s ohledem na množství materiálu musí stát předmětem samostatné analytické práce. Ponecháme stranou i další otázky spojené s širokou komunitou uživatelů sítě FB, kteří označují diskusní stránku *Islám v Veské republice nechceme* volbou „to se mi líbí“: v další práci by nebylo bez zajímavosti ptát se, jak široký okruh uživatelů na příspěvky administrátorů aktivně reaguje, komentuje je a dále sdílí a podobně.

Kromě obsahu textů v příspěvcích administrátorů si povšimneme i vizuálních rysů příspěvků, neboť kromě textů, komentářů a odkazů jsou příspěvky na profilové stránce *timeline* často tvořeny obrazovým materiálem, fotografiemi a kolážemi. Ty často nejsou pouhým doplněním textu, ale můžeme je považovat za plnohodnotné nositele určitých významů, které by neměly uniknout naší pozornosti.

Příspěvky administrátorů na profilové stránce *timeline* byly na základě důkladného prozkoumání jejich obsahu rozděleny do kategorií podle témat, s cílem zjistit, která témata se na stránce vůbec vyskytují. Je nutno zdůraznit, že

hlavním účelem tohoto rozdělení bylo získat prvotní orientaci v obsahu stránky za sledované období. Teprve tato základní orientace se mohla stát výchozím bodem pro další analýzu, protože umožnila zjistit, která témata na stránce převažují. Výchozím předpokladem bylo, že převažující část příspěvků bude vztahena k českému prostředí – už s ohledem na název stránky (*Islám v České republice nechceme*). Tento předpoklad však bylo nutno důkladně ověřit, protože již při zběžném přehlednutí příspěvků se řada z nich týkala zahraničních témat, jako byl například palestinsko-izraelský konflikt, povstání proti asadovskému režimu v Sýrii nebo rostoucí napětí kolem tzv. Islámského státu. Jak ovšem uvidíme, při důkladném prozkoumání obsahu příspěvků se ukázalo, že tato zahraniční či mezinárodní témata jsou celkem pravidelně vztahována k českému prostředí a že je to právě předpokládaný vztah islámu a muslimů k českému prostředí, jenž je hlavním tématem příspěvku či komentáře, nikoli samotná informace ze zahraničí. Informace ze zahraničí tak obvykle slouží jen jako jakýsi „odrazový můstek“ k úvahám nad riziky, jaká podle názoru administrátorů islám a muslimové představují pro české prostředí.

Řadu příspěvků bylo samozřejmě možné přiřadit k více kategoriím, například tehdy, týkal-li se příspěvek situace v Islámském státě v Iráku a Levantě (ISIL) a zároveň pojednával o potlačování práv žen: v takovém případě byl příspěvek započítán k tématu „islám a násilí na ženách“, neboť toto téma bylo s ohledem na celkový obsah příspěvku pro přispěvatele zjevně prioritní.¹⁸ Každý příspěvek ve sledovaném období byl tedy přiřazen k jediné tematické kategorii, vždy s ohledem na klíčové téma každého příspěvku. Mezi příspěvky týkající se tématu „muslimové a islám ve vztahu České republice“ byly zahrnuty všechny, které se explicitně zabývaly situací v České republice nebo otevřeně vztahovaly určitou zprávu nebo odkaz k České republice, k české společnosti nebo kultuře. Sem byly zařazeny i ty příspěvky, které hovořily o islámu a muslimech v obecné rovině či zmiňovaly určité téma spojené se situací mimo Českou republiku, avšak obecněji formulované nebo zahraniční téma bylo v komentáři k příspěvku jednoznačně vztaheno k českému prostředí a právě to potom bylo jednoznačným jádrem sdělení.¹⁹

¹⁸ Jádrem sdělení bylo téma násilí islámu vůči ženám, ISIL v podobných případech zjevně tvořil pouze kontextuální pozadí tohoto sdělení. Podobně bylo možné jednoznačně tematicky zařadit i další příspěvky.

¹⁹ Například 22. 7. 2014 byl uveřejněn příspěvek odkazující na článek o saúdském lékaři, který se připojil k silám Islámského státu v Iráku a Levantě. Odkaz na článek byl však doprovázen komentářem k muslimským lékařům v České republice, proto byl celý příspěvek započítán ke kategorii „Islám

Zdůrazněme opět, že toto rozdělení do tematických kategorií zůstává nutně orientační: hlavním cílem nebyla kvantifikace témat, neboť již na počátku bylo s ohledem na samotný název stránky vysoce pravděpodobné, že většina příspěvků bude pojednávat o českém prostředí. Tematické rozdělení do jednotlivých kategorií má spíše sloužit jako počáteční vodítko, které umožnilo v základních obrysech postihnout celkový kontext jednotlivých témat a základní vztahy mezi nimi. I když může pokus o rozdělení příspěvků do jednoznačných tematických kategorií vzbuzovat otázky a zůstává tak orientační, poskytuje zároveň východisko k teoretickému zobecnění a dovoluje vyslovit určité závěry v kvalitativní rovině.

Výsledek tohoto orientačního prozkoumání obsahu stránky ve sledovaném období ukazuje následující tabulka, která člení celkem 196 příspěvků podle jejich témat do uvedených kategorií:

Islám a muslimové ve vztahu k České republice	101
Islám a muslimové v evropských zemích	28
Palestina a Izrael	5
Boje s povstalci v Sýrii	1
Likvidace kulturních památek	3
Násilí na ženách	13
Islámský stát v Iráku	14
Islám obecně a islám ve světě ²⁰	24
Různé ²¹	7

a muslimové ve vztahu k České republice“. Podobně byl mezi tyto příspěvky počítán například i odkaz na článek serveru lidovky.cz, který byl věnován evakuaci civilních zaměstnanců české ambasády v Kábulu – příspěvek byl zveřejněn k 16. 7. 2014. Naopak odkaz na blogový článek Martina Konvičky ze dne 20. 7., který se zabýval násilím ze strany muslimů vůči židovskému obyvatelstvu, mezi tuto kategorii počítán nebyl, byť šlo o odkaz na blog českého autora.

²⁰ Bylo sem započítáno deset příspěvků z pravidelné rubriky stránky „islámofob dne“ (viz dále), představující osobnosti, které se měly vymezit proti islámu, kde se text příspěvku explicitně netýkal žádné z uvedených kategorií.

²¹ Do této kategorie spadaly obecně zaměřené úvahy na téma islámu, nezařaditelné do žádné z uvedených kategorií.

Témata příspěvků

Rozdělení příspěvků do tematických kategorií ukázalo, že velká většina z nich skutečně může být zařazena do kategorie „muslimové a islám ve vztahu k České republice“, neboť ústřední prvek sdělení se bezprostředně dotýká českého prostředí, což ostatně odpovídá celkovému zaměření stránky vyplývajícímu již z jejího názvu. Ve sledovaném období se většina příspěvků týkala právě tohoto tématu: přímý odkaz nebo komentář vztahený k českému prostředí byl nosným tématem příspěvků v přibližně stovce analyzovaných příspěvků.

Z příspěvků věnovaných islámu v České republice tvořily velkou část, téměř celou polovinu, výzvy k podpoře a šíření petice proti přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv Ústředí muslimských obcí (ÚMO) dle zákona č. 2002/3 Sb. o církvích a náboženských společnostech. Petice a události s ní bezprostředně spojených se týkalo na čtyřicet příspěvků, což ukazuje na mimořádnou důležitost, kterou administrátoři stránek této petici přikládají. Text petice²² jmenuje celou řadu důvodů, proč by ÚMO neměla být přiznána zvláštní práva, přičemž žádá, aby bylo v případě ÚMO zvláště přezkoumáno splnění podmínek pro přiznání zvláštních práv uvedených v §11 zákona. Zvláštní práva by ÚMO podstatně rozšířila možnosti veřejného působení, například by dovolila vyučovat náboženství na státních školách, zřizovat církevní školy, působit v armádě a dalších veřejných institucích.²³ Text petice hovoří o obavě z porušování právního řádu České republiky ze strany mešit pod záštitou ÚMO a o obavě, že se tu provozuje činnost, „která představuje bezpečnostní a společenské riziko pro naši zemi“ (Barták 2014).

Příspěvky na stránce *timeline* spojené s touto peticí přitom jasně ukazují, jaký význam přispěvatelé petici přikládají. Například v komentáři k fotografii petičních archů ze dne 25. června se uvádí poděkování všem, kteří petiční akci podpořili, spolu s výzvou, „aby v šíření informací o riziku rychlé islamizace naší země nepolevovali“ (Petiční archy 2014). Příspěvek propagující petici ze dne 22. července doslova uvádí: „Chcete, aby vaši potomci stáli před volbou konvertovat, utéct, nebo bojovat?“ (Mosul 2014).²⁴

²² Text petice a další informace k ní jsou dostupné na webové stránce *Islám v České republice nechceme* (Barták 2014).

²³ O právních úpravách souvisejících s postavením církví a náboženských společností v České republice pojednává v obsáhlé monografii Záboj Horák (2011). Kauzou přiznání tzv. zvláštních práv Ústředí muslimských obcí se zabývá ve své studii Tomáš Janků (2013).

²⁴ Příspěvek je komentářem k fotografické koláži s textem vztahujícím se k vyhnání křesťanského

Příspěvek zveřejněný 7. července hledá zájemce o zaslání skládacího petičního stánku a uvádí v této souvislosti: „Boj s islámem v naší zemi vstoupil do rozhodující fáze“ (Napište si o petiční stánek 2014). Příspěvek ze dne 5. července vyzývá k podpisu ty, „kterým není osud naší krásné země lhostejný“ (Pár fotek 2014). Fotografická koláž k příspěvku z 27. července označuje petiční akci přímo názvem „Petice proti islamizaci ČR“ (Petice proti islamizaci ČR 2014).

Příspěvky, které propagují petici, užívají často metaforu „boje“. Hovoří o veřejném působení muslimů jako o riziku či nebezpečí, které ohrožuje „naši zemi“, Českou republiku. Vlast – česká země – je v ohrožení ze strany muslimů a s tímto ohrožením je třeba „bojovat“, tedy postavit se mu aktivně, například šířením a podporou petice.

Propagaci aktivit spojených s peticí proti přiznání zvláštních práv ÚMO lze ve sledovaném období považovat za klíčovou náplň stránky, pokud jde o příspěvky vztažené explicitně k českému prostředí. Kromě těchto příspěvků se v kategorii „muslimové a islám ve vztahu k České republice“ vyskytují i odkazy a komentáře k aktuálním kauzám spojeným s tímto tématem v českém prostředí. Významnější prostor tak stránky věnují například kauze žádosti o zřízení muslimského hřbitova v Praze – Libni. Žádost pražské muslimské obce o pronájem obecního pozemku ke zřízení soukromého pohřebiště navazujícího na stávající hřbitov byla radními Prahy 8 zamítnuta s tím, že by zřízení pohřebiště odporovalo platnému územnímu plánu (Magistrát 2014). V souvislosti s tímto případem aktivně vystoupila místostarostka Prahy 8 Vladimíra Ludková, která v člancích na webu městské části vyslovila obavu z „rozpínavosti“ muslimů (Janda 2014).

Na profilové stránce *timeline* bylo ve sledovaném období zveřejněno pět příspěvků k tomuto případu. Příspěvek datovaný 16. července 2014 obsahuje odkaz na článek Vladimíry Ludkové *Netolerantní kazatelé tolerance?* (Ludková 2014), z něhož cituje výrok: „Domnívám se, že islámská kultura není kompatibilní s návyky a kulturou západní civilizace“ (Netolerantní kazatelé 2014; srov. Ludková 2014). Nesoulad „islámské kultury“ se „západní“, respektive „českou kulturou“ je jedním z častých témat příspěvků na stránce *Islám v České republice nechceme*.

Příspěvky na profilové stránce *timeline* také reagují na zahraniční události mající vztah k českému prostředí. Příkladem mohou být útoky na příslušníky

obyvatelstva z Mosulu, ovládaného ISIL. Tento příspěvek je příkladem mezinárodního tématu spojeného s islámem, jež je příspěvateli explicitně vztaženo k českému prostředí: jádrem sdělení je tu jednoznačně propagace petice v České republice.

české armády sloužící na zahraničních misích. Příspěvek z 8. července 2014 obsahuje odkaz na článek o sebevražedném útoku na české vojáky v Afghánistánu s komentářem v kapitálkách: „BREAKING NEWS: AFGHÁNSKÉ MUSLO NA KOLE ZABILO 4 ‚NAŠE HOCHY‘! R.I.P.“ (Breaking news 2014).²⁵ O dva dny později, dne 10. července, následuje příspěvek, který doslovně přepisuje údajný dopis od nejmenovaného veterána české armády z Afghánistánu a Mali (Přišlo redakční poštou 2014). Pisatel obhajuje činnost příslušníků armády v zahraničí a vznáší řečnickou otázku, kdo z čtenářů by byl opravdu ochoten bránit evropský způsob života proti „mohamedánům“ (*sic!*). Mimo jiné uvádí: „Bylo by fajn se trošku probrat, než vám Ahmed zaklepe doma na dveře...“

Uvádění zahraničních témat a jejich vztahování k českému prostředí je rysem řady příspěvků. Ukázkou je příspěvek z 27. července. Uvádí sice odkaz na článek věnovaný bojům v Sýrii (Islamisté 2014), poukazuje však především na přítomnost bojovníků z cizích zemí a ptá se, „kolik z těch milých, tolerantních, pracovitých chlapců vlastní evropský pas, kolik z nich nás díky Schengenu přijede obohacovat do Prahy, Brna, Ostravy, Plzně atd.?“ (OSN odhaduje 2014). Zahraniční téma muslimských bojovníků tedy vztahuje k evropskému a poté i k českému prostředí a uvedení do těchto souvislostí vzbuzuje domněnku, že evropské a české prostředí je muslimskými bojovníky rovněž vážně ohroženo.

V uvedených příspěvcích se objevuje poukazování na nesoulad mezi islámem a evropskou kulturou a na negativní dopady přítomnosti muslimů v evropských zemích. Do tematické kategorie „islám v Evropě“ bylo možné za sledované období zařadit téměř tři desítky příspěvků. Obsahem některých z těchto příspěvků jsou krátké profily osobností z různých evropských zemí, které jsou označeny jako „islámofob dne“ – jedná se o pravidelnou „rubriku“ stránky *Islám v České republice nechceme*. Uvádí spolu s portrétní fotografií určitou osobnost, kterou představuje s jistou nadsázkou jako „islámofoba“: pod tímto označením se v těchto případech rozumí kritik či kritička islámu. Z evropských osobností jsou ve sledovaném období uváděni například k 26. červenci Winston Churchill (Islám je pro člověka 2014) nebo k 16. červenci Brigitte Bardotová (Má země, Francie 2014).

Jako „islámofob dne“ samozřejmě nefigurují jen Evropané, ale i osobnosti z dalších zemí, včetně například barmského (myanmarského) buddhistického

²⁵ Kapitálky v původním textu. Termín „muslo“ je na stránce často používán jako pejorativní označení vyznavače islámu, muslima.

mnicha Ashina Wirathua (I když jste plní 2014), nebo ve vztahu k českému prostředí cestovatelé Jiří Hanzelka a Miroslav Zikmund (Snažili jsme se najít 2014).²⁶

Příspěvky na téma islámu v Evropě také obsahují odkazy na články na českých i zahraničních zpravodajských serverech, které vypovídají o násilnostech, k nimž dochází v evropských státech ze strany přistěhovalců z muslimských zemí. Komentáře k odkazům kritizují údajnou vstřícnost, s níž úřady k muslimským přistěhovalcům v evropských zemích přistupují. Lze uvést několik následujících příkladů.

K datu 19. července je uveřejněn odkaz na článek zpravodajského serveru iDnes.cz, který je věnován smrti devatenácti (*sic!*) libyjských běženců u ostrova Lampedusy (Výpary z motoru 2014). Článek doprovází komentář: „To NEJSOU nebozí uprchlíci, ti by prchali i s rodinami. To je invazní armáda“ (A jako pokaždé 2014).²⁷ K 9. červenci je uveřejněn odkaz na článek serveru tyden.cz, který pojednává o snaze Evropské unie přijmout více běženců (Eurokomisařka chce v EU 2014). Komentář k odkazu to hodnotí takto: „Naprosté šílenství ... protože většina těch ‚migrujících Afričanů‘ si v hlavách přinese islám. ... proč se k islámské expanzi staví Evropa či západ tak šíleně. Proč to ‚nevidí‘ elity a politici a nesnaží se s tím něco dělat, když je jasné, že růst islámu hrozí zamést se vším, co je Evropanům milé či svaté“ (Naprosté šílenství 2014). Příspěvek k 5. červenci hovoří o muslimech v Británii. Odkazuje na článek na serveru novinky.cz o akceptaci „zločinů ze cti“ mezi britskými muslimy a o násilí na ženách (Mrzačení, bití, únosy 2012). Komentář v této souvislosti uvádí: „Nemohlo to dopadnout jinak, protože islám je islám. A leccos se vědělo, muselo vědět, už když ČR vstupovala do EU. Že vstupujeme do spolku se zeměmi, které se pomalu budou měnit v barbaristány“ (Britové nám nějak zdivočeli 2014).

V příspěvcích na téma islámu v Evropě je islám představován jako ohrožení evropských kulturních hodnot, fenomén imigrace je jednoznačně spojován s islámem a Evropská unie se představuje jako instituce, která tyto jevy buď přímo podporuje, nebo jim alespoň není schopna čelit, neboť její představitelé si „riziko“ islamizace Evropy neuvědomují.

Násilí na ženách, na něž poukazoval již zmíněný odkaz na článek z prostředí britských muslimů, tvoří další výraznější téma příspěvků na profilové stránce *timeline* a i tyto příspěvky lze řadit do samostatné kategorie. Násilí na ženách, které je jednoznačně spojováno s islámem, se ve sledovaném období

²⁶ Komentář vložený do fotografie obou cestovatelů nesprávně uvádí jméno: „Stanislav Zikmund“.

²⁷ Kapitálky v původním textu.

explicitně týkalo 13 příspěvků. Dalším tématem, které se v příspěvcích objevuje častěji, je ničení historických památek muslimy. Tomuto tématu byly věnovány tři příspěvky. Další příspěvky bylo možné zařadit do kategorií „Islámský stát v Iráku“, kam spadalo čtrnáct příspěvků, dále „o islámu obecně a islámu ve světě“, 24 příspěvků obsahujících vesměs obecné úvahy či konstatování na téma islámu, či „palestinsko-izraelský konflikt“ – celkem 5 příspěvků.²⁸ Celkem 7 příspěvků spadá do kategorie „různé“ – šlo zejména o obrázkové vtipy či karikatury bez dalšího doprovodného textu – některé z nich však významným způsobem dotvářejí vizuální styl profilové stránky *timeline*, kterým se budeme krátce zabývat v následující části.

Vizuální rysy stránky

Provádíme-li podrobnější rozbor obsahu jednotlivých příspěvků, není možné opominout jejich vizuální rysy. Příspěvky jsou často doprovázeny fotografiemi, fotografickými kolážemi či karikaturami. V některých případech nese obrazový materiál dokonce samotné jádro sdělení, které příspěvek jako celek přináší.

Profilové stránky *timeline* na FB začínají tzv. „úvodní fotografií“, která dovoluje pomocí obrázku či obrázku s textem jednoduše charakterizovat obsah stránky, zdůraznit určité sdělení, které administrátor stránky považuje za klíčové, či prostě přitáhnout pozornost „internetového surfaře“, který na stránku narazí (Jaký je rozdíl 2014). Úvodní fotografii lze samozřejmě libovolně měnit, aktualizovat.

Ve sledovaném období administrátoři stránky pomocí úvodní fotografie uveřejněné k 26. červenci poukazují na dlouholetou kontinuitu své platformy, kterou prezentují jako doklad úspěchu (5 let společně 2014). Obrázek v levé části obsahuje číslovku „5“ na podstavci a reflektor, který číslovku osvětluje: jedná se o oslavu pěti let kontinuity stránky. Text kapitálkami v pravé části obrázku uvádí: „5 let společně! Je nám ctí ubližovat Alláhovi právě s vámi. Jste skvělí a je to báječný non stop kafírský mejdan!“ Nápis doprovází grafický prvek – „smajlík“. Celek obrázku s nápisem odkazuje k pěti letům kontinuity stránky, k náplni stránek (část sloganu „ubližovat Alláhovi“) a samozřejmě k příznivcům stránky, kterým skládá poklonu. Text v obrázku obsahuje termín „kafírský“, který opět odkazuje k náplni stránek, tentokrát s využitím zkomolené islámské

²⁸ Není třeba zdůrazňovat, že komentáře k příspěvkům na téma palestinsko-izraelského konfliktu se stavěly jednoznačně na stranu Izraele.

terminologie: výraz *káfir* je obvykle překládán jako „nevěřící“ či „nevědčný“ (vůči bohu) a vztahuje se k člověku, který vědomě odmítá přijmout islám (Esposito 2003: 165).

Nelze si nepovšimnout, že mezi často využívané motivy vizuálního stylu příspěvků patří státní symboly jako česká vlajka či dvojocasý lev. Řada fotografií či koláží obsahuje emblém s dvojocasým lvem na štítě v barvách české státní vlajky, který je doprovázen písmeny „CZDL“ – lze se domnívat, že jde o odkaz ke spolku Czech Defence League. Tato organizace, registrovaná Ministerstvem vnitra ČR jako „občanské sdružení“ od 25. srpna 2011 (Výpis dat z IS Občanských sdružení a spolků 2013) a od 1. ledna 2014 vedená jako „spolek“ (Veřejný rejstřík a sbírka listin 2014) je na samostatné webové stránce *Islám v České republice nechceme* uvedena jako příjemce finančních darů od dobrovolných sponzorů (Donate 2014). Na základě těchto obrazových materiálů lze vyslovit domněnku, že FB stránka *Islám v České republice nechceme* je v přímé souvislosti právě se spolkem Czech Defence League.

Emblém spolku se nalézají například na zmíněné fotografii Winstona Churchilla coby „islámafoba dne“ k 26. červenci (Islám je pro člověka 2014) nebo na výzvě k finanční podpoře spolku Czech Defence League s odkazem na webové stránky *Islám v České republice nechceme*, uveřejněné na profilové stránce *timeline* k 12. červenci (Máme hodně holou 2014). Tuto výzvu tvoří obrazová koláž s doprovodným textem. Koláží dominuje fotografie pozadí slona, s čímž koresponduje text v horní části obrázku: „Máme (hodně) holou... narozdíl (*sic!*) od štědrě podporovaných multikulti a muslimů...“ Za slovem „holou“ je připojena kreslená červená šipka ukazující na fotografii sloního pozadí. Součástí obrázku je dále výzva k finančnímu daru na podporu „anti-džihádu“, informace o webové stránce, na které lze nalézt číslo účtu, znak a písmena „CZDL“ (dvojocasý lev na štítě v barvách české státní vlajky) a webová adresa FB stránek *Islám v České republice nechceme*. Doprovodný text k obrázku navíc identifikuje skupiny, proti nimž je třeba aktivně vystupovat, „bojovat“ s nimi: „multikulti“, tedy zastánci multikulturalismu, a „musla“, což je zjevně pejorativní termín často užívaný v příspěvcích a komentářích pro muslimy.

Řada vyobrazení zveřejněných na stránce *timeline* využívá motiv české státní vlajky. Například obrázek zveřejněný dne 20. července obsahuje výrazný motiv české vlajky, kterou překrývá postava zahalená v černém nikábu a dálepečice černých minaretů (Stop výstavbě mešit 2014). Nápis pod obrázkem uvádí: „Stop výstavbě mešit v České republice“, přičemž nápis „stop“ je vyveden kapitálkami a v červené barvě. V levém horním rohu obrázku je obsažen odkaz

„www.ivcrn.cz“, tedy odkaz na samostatnou webovou stránku *Islám v České republice nechceme*. Podobný motiv české vlajky a minaretů se nachází na obrazové koláži zveřejněné k 19. červenci (Islámské právo 2014). Koláži dominuje česká vlajka, kterou doplňuje červený nápis graficky odpovídající arabskému písmu. Jako stožár, na němž je vlajka připevněna, přitom slouží jeden ze sedmi minaretů, které se tyčí proti zamračené tmavomodré obloze. Součástí koláže je text „Islámské právo šaria“ v horní části, v dolní části text pokračuje slovy „nedoporučuje 9 homosexuálů z 10ti“. Koláž ještě v pravém dolním rohu obsahuje odkaz na web *Islám v České republice nechceme*. Obrázek zveřejněný k 16. červenci rovněž obsahuje motiv české státní vlajky (Listina základních práv 2014). Vlajka tvoří pozadí k textu uvádějícímu 23. článek Listiny základních práv a svobod. Podle komentáře k obrázku: „málo se o tom, (sic!) ví, ale dokonce máme v Listině základních práv a svobod právo bránit svou demokracii sami, jestliže jiné prostředky selžou“ (ibid.).

Uvedené vizuální materiály, využívající české státní symboly s komentáři, lze vykládat následujícím způsobem. Stát – vlast – Česká republika, zastupovaná určitým státním symbolem, vlajkou či lvem, jsou v ohrožení „islamizací“. Této islamizaci, ohrožující českou kulturu a českou identitu, je třeba čelit, aktivně proti ní vystupovat a „bojovat“ s ní.

V této souvislosti stojí za pozornost vyobrazení uvedené titulkem „Stačí jedna chyba...“ a zveřejněné na *timeline* k 28. červnu (Stačí jedna chyba 2014). Obrazová koláž ukazuje zřejmě fiktivní příbuzenské schéma sestávající z portrétních fotografií mužských a ženských příslušníků rodin s typickými českými příjmeními „Lebeda“ a „Novák“. Schéma je ve čtvrté generaci „narušeno“ sňatkem pražské dívky „Kristýny“ s cizincem pod jménem „Ahmed Al-Abdullah“. Podle doprovodného textu se muž narodil v Hurghadě. Na fotografii vidíme mladíka opatřeného rašicím plnovousem a červeno-bílým kostkovaným šátkem kefijou. Děti tohoto páru již nesou arabská jména „Aisha“, „Fatima“ či „Hassan“ a jejich muslimská identita je podtržena portrétními fotografiemi: dívky jsou zahaleny hidžáby či nikáby; typický muslimský oděv má na sobě i chlapec pod jménem Hassan Al-Abdullah, narozený dle doprovodného textu 11. prosince 2006 v Praze. Česká identita, založená na evropském oděvu a jménech, se tak u potomků české dívky a muslima zcela vytrácí a celek koláže lze chápat jako varování před ztrátou české národní identity, kterou způsobuje kontakt s muslimy.²⁹

²⁹ Generační schéma rovněž obsahuje odkaz na předpokládanou odlišnost v reprodukčních zvyklostech české společnosti a muslimů (za upozornění na tento zajímavý detail děkuji jednomu z anonymních

Možnosti interpretace

Pokus o interpretaci a vysvětlení kritiky islámu na FB stránce *Islám v České republice nechceme* otevírá bohatou paletu teoretických perspektiv, z nichž v následujících odstavcích naznačíme pouze některé. Je nutné zdůraznit, že možnosti interpretace jevů spojených s kritikou islámu nejsou dalšími odstavci ani zdaleka vyčerpány.

Zaměříme se nejprve na roli administrátorů stránky, dále se budeme blíže zabývat konceptem tzv. morální paniky v souvislosti s kritikou islámu a nakonec poukážeme na politický potenciál, který v sobě kritika islámu obsahuje. To dovozuje do jisté míry predikovat vývoj, kterým se česká kritika islámu může ubírat – politický potenciál otevírá českým kritikům islámu další možnosti působení ve veřejném prostoru. Na základě obsahové analýzy příspěvků na stránce *Islám v České republice nechceme* lze vyslovit domněnku, že kritika islámu může být spojena s procesy budování a definování české národní identity, o čemž svědčí jak obsah textů komentářů, tak vizuální styl řady příspěvků.

Role administrátorů: názoroví vůdci

Nejprve si povšimněme, že příspěvky na profilové stránce *timeline Islám v České republice nechceme* zveřejňuje omezený okruh administrátorů. Jaká je tedy role těchto administrátorů, jak se na obsahu stránky podílejí ostatní uživatelé FB a jak lze chápat roli administrátorů stránky?

Administrátoři rozhodují o obsahu profilové stránky *timeline* a jako jediní mají možnost přímo na tuto profilovou stránku umisťovat obrazová a textová sdělení. Ostatní uživatelé mají možnost tyto příspěvky označit pomocí volby „to se mi líbí“, mohou je dále sdílet s vlastním komentářem na svých osobních profilových stránkách nebo je mohou přímo na stránce *timeline* sami komentovat. Uživatelé mají také možnost pomocí volby „příspěvek“ přímo na stránce sdílet vlastní názor nebo odkaz – ten se však automaticky nezobrazuje na profilové stránce *timeline*, ale lze jej zobrazit teprve pod odkazem „příspěvky na stránce“. Lze předpokládat, že administrátoři z těchto uživatelských příspěvků některé sami vybírají, komentují a sdílejí na profilové stránce *timeline*.

recenzentů stati). Soudě dle dat uvedených v příbuzenském schématu, děti české dívky a muslimského mladíka se rodí s pouhým ročním odstupem, první z nich v pouhých šestnácti letech věku české matky. Dále je zde uvedeno, že muslimský mladík pochází z egyptské Hurgady, oblíbeného cíle českých turistů – jedná se tak vlastně o upozornění na možné „nezamýšlené důsledky“ pobytů českých rodin v muslimských zemích.

Počet administrátorů a jejich identitu nelze z pozice běžného uživatele sítě FB zjistit. Počet administrátorů, kteří přinášejí na stránku informace a prezentují zde své názory formou příspěvků, je možné pouze odhadnout: pravděpodobně nepřekračuje deset osob. Lze tak nepřímo usuzovat například z příspěvku, který byl zveřejněn dne 24. července 2014, a který se týká ženské obřizky v Iráku. Komentář k odkazu na serveru novinky.cz je mj. provázen větou: „A teď se někdo ozvěte, že ‚ženská obřizka nemá nic společného s islámem‘. Kdokoli to prohlásí, má u 7 adminů 7x pár facek.“ (A teď se někdo ozvěte 2014).³⁰

Roli administrátorů stránky lze chápat v souvislosti s konceptem názorových vůdců (*opinion leaders*). Pojem názorového vůdce byl koncipován již ve čtyřicátých letech 20. století kolektivem autorů, kteří se zabývali tvorbou názorů voličů během volební kampaně ve Spojených státech: názoroví vůdcové sledují média a názory jiných lidí, které pak zprostředkovávají svým následovníkům či stoupencům (*followers*) (Jeřábek 2003). V našem případě, kdy je předmětem analýzy FB stránka spravovaná několika administrátory – názorovými vůdci – a jejich příspěvky sledovány a komentovány řádově tisíci následovníky, je toto jednoduché schéma plně dostačující.

Klasická sociologická teorie nabízí i koncept vlivných osob (*influentials*), který navrhl Robert K. Merton; pro naše účely postačí, pokud konstatujeme, že vliv těchto osob, které sledují média a formulují názory na určitá témata, které pak předávají ostatním následovníkům, nemusí být nutně založen na osobním kontaktu takřkajíc „tváří v tvář“. Internetové sociální sítě, jako například Facebook, dovolují tvorbu „virtuálních komunit“ založených na vztazích mezi individui komunikujícími jejich prostřednictvím bez toho, aby se museli osobně znát nebo vůbec potkat. Internetová sociální síť typu Facebook umožňuje navazování vztahů mezi „nepřítomnými druhými“ (srov. Giddens 2003: 25), mezi individui, která nejsou v bezprostředním kontaktu „tváří v tvář“, jsou však spojena určitými identifikačními charakteristikami – v našem případě se ztotožňují v kritice či odmítání islámu a muslimů.

Zároveň je nutné poznamenat, že proces ovlivňování jistě není jednostranný, že by tedy pouze administrátoři, chápaní jako názoroví vůdcové, měli vliv na názory a postoje svých následovníků. Proces tvorby názorů a postojů uvnitř skupiny je nepochybně mnohem složitější. Přínejmenším je nutné upozornit na reciprocitu vztahu vůdců a následovníků: v našem případě se lze domnívat, že následovníci, kteří komentují příspěvky administrátorů, svými

³⁰ Výraz „admin“ značí administrátora stránky.

názory a postoje ovlivňují názory, postoje a jednání samotných administrátorů. Ti mohou své postoje a jednání přizpůsobovat očekáváním členů skupiny tak, aby v rámci skupiny zachovali či zvýšili svůj vliv (Reicher – Haslam – Hopkins 2005; Hogg 2008). Přitom je však podstatné, že vůdci i následovníci sdílejí určitou společnou identitu, která teprve dovoluje vytvoření struktury vůdců a následovníků.³¹

Struktura sociálních vztahů uvnitř internetové sociální sítě je navíc určena designem samotné internetové sociální sítě. V případě stránek typu *Islám v České republice nechceme* tak určitá omezená skupina jednotlivců v rolích administrátorů vybírá a sdílí a komentuje či vykládá určité informace, které ostatní mohou sledovat a dále sami komentovat. Administrátoři tak zastávají funkci názorových vůdců, respektive vlivných osob, ostatní návštěvníci a uživatelé stránky jsou jejich následovníky. Zároveň je však nutné hledat onu sdílenou identitu či identity, které umožňují vytvoření struktury vůdců a následovníků, a které mohou také nabídnout odpověď na otázku po příčině relativní popularity stránky *Islám v České republice nechceme*. Lze se domnívat, že kromě shody v oblasti kritiky či odmítání islámu sdílejí uživatelé stránky identitu, kterou lze vztáhnout ke koncepci českého národa.

Kritika islámu a česká národní identita

Jistě lze nalézt řadu FB stránek věnovaných řadě různých témat, které mají omezený počet administrátorů a které navštěvuje a sleduje větší nebo menší počet uživatelů. Chceme-li odpovědět na otázku, proč je stránka *Islám v České republice nechceme* označena pomocí volby „to se mi líbí“ bezmála 70 000 uživateli a ptáme-li se na důvody popularity této konkrétní stránky, lze hledat odpověď právě v tom, že její téma se vztahuje k procesu formování české národní identity. Jedná se o téma, které s ohledem na souvislost s procesem vymezování české národní identity oslovuje značný počet uživatelů sítě FB a vzhledem k celkovým souvislostem poskytuje administrátorům stránky značný vliv politického charakteru.

Přitom lze vycházet z hypotézy, že kritika islámu je spojena s procesem definování české národní identity, která je vymezována právě v kontrastu

³¹ Jak uvádějí Reicher, Haslam a Hopkins, „we suggest that the impact of leaders on followers must be addressed in the context of their joint involvement in a social categorical relationship. It is this mutual identity-based relationship which both enables and constrains the practice of leadership and which provides the basis for overcoming the traditional opposition between the leader and the led“ (Reicher – Haslam – Hopkins 2005: 549).

s islámem a muslimy jako představiteli ideového systému (islámu), který je pojmán jako cizorodý prvek v české národní kultuře. Vzhledem k tomu, že český stát je s ohledem na své moderní dějiny koncipován jako národnostně do značné míry homogenní,³² lze se domnívat, že se s českou národní příslušností identifikuje podstatná většina obyvatelstva republiky a že státní příslušnost bude do značné míry splývat s národností (tj. český občan se obvykle identifikuje s českou národností). Pojem „česká národní kultura“ přitom zahrnuje jevy, které jsou vnímány jako ryze české hodnoty, to, na co jsou příslušníci českého národa hrdí. Může zahrnovat i jevy, které Češi považují za sobě vlastní, které však považují spíše za negativní rysy české národní spolutnosti.

Pojmy jako „česká národní kultura“ nebo „české národní hodnoty“ jsou samozřejmě obsahově proměnlivé s ohledem na kontext, v němž se s nimi zachází. Proto je nutné sledovat, kdo, kdy, za jakých okolností a jakými způsoby jej vymezuje nebo hovoří o prvcích, které by měly českou národní kulturu vymezovat.

Vycházíme-li z předpokladu, že kritika islámu je v českém prostředí úzce spojena s procesem definování české národní identity, kdy je islám pojmán jako cizorodý prvek v české národní kultuře a slouží jako kontrastní referent k české kultuře, potom je pravděpodobné, že většina příspěvků na profilové stránce *timeline* bude spojena právě s islámem ve vztahu k českému prostředí, tedy že se bude týkat islámu a muslimů ve vztahu k České republice. Zároveň lze očekávat, že stát – Česká republika – bude chápán jako stát národní, tedy že český stát bude ztotožněn s českým národem. Tomuto pojetí nasvědčuje nejen samotný název stránky, ale na tuto souvislost ukazuje rovněž orientační obsahový průzkum příspěvků, který jsme sledovali výše a kde je skutečně velká většina příspěvků nějakým způsobem vztažena k českému prostředí. Viděli jsme zároveň, že islám a muslimové jsou zde představováni jako nebezpečí, proti kterému je nutné aktivně vystupovat. Islám a muslimové znamenají v tomto pojetí jednoznačnou hrozbu pro české (nebo evropské) prostředí a kulturně-sociální identitu jeho obyvatel.

³² Nejpočetnější etnická skupina českých Němců přestala v českých zemích existovat v důsledku nuceného odchodu drtivé většiny českých Němců po druhé světové válce. Podle analýzy výsledků posledního sčítání lidu, domů a bytů, zveřejněné Českým statistickým úřadem (Analýza 2014), se v roce 2011 z obyvatel České republiky deklarativně nehlásí k české národnosti 36 % – zřejmě v důsledku toho, že otázka národnosti byla v dotazníku tentokrát nepovinná. K české národnosti se přihlásilo 64,3 % obyvatel, 5 % obyvatelstva se přihlásilo k národnosti moravské a 1,4 % ke slovenské. Příslušníci dalších národností, polské, německé a maďarské, tvoří dohromady méně než 1 % obyvatel. V roce 2001 se při sčítání k české národnosti přihlásilo 90,4 % obyvatel.

Můžeme však v současné české společnosti nalézt nějaké prvky, které by bylo možné chápat jako obecné identifikátory vymezující českou národní identitu? V tom nám mohou napovědět nedávné průzkumy veřejného mínění. Podle průzkumu Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR (Čadová 2013) jsou čeští občané nejvíce hrdí na krásnou přírodu a památky. Hrdost na české občanství je dále spojena s tím, že čeští občané vnímají Českou republiku jako „rodnou zemi“. Podstatným zdrojem občanské hrdosti jsou rovněž úspěchy českých sportovních reprezentantů a také česká historie, české historické osobnosti a často je jako zdroj hrdosti zmiňováno i české umění, kultura a tradice.

Připomeňme v těchto souvislostech, že podle antropologa Ladislava Holého je novodobý český národní stát definován právě jako „národní“ (tj. stát nesmí stát v opozici vůči národu, resp. národním zájmům) (Holý 2010). Před rokem 1989 se stát dostává do konfliktu s národem – příslušníci národa začínají vnímat stát a jeho represivní aparát jako sobě nepřátelský. Tak zvaná sametová revoluce „může být chápána jako pokus přiblížit vztahy mezi státem, národem a jednotlivcem kulturně konstituovanému ideálu“ (ibid.: 77). Z tohoto pohledu došlo v procesu tzv. sametové revoluce a následné transformace české společnosti k pokusu o opětovné ztotožnění národa se státem – odtud také časté označování státních symbolů jako reprezentací suverénního českého státu coby symbolů „národních“. Státní symboly, jako jsou vlajka či dvojocasý lev, jsou vykládány jako součást koncepce onoho „kulturně konstruovaného ideálu“ národního státu. V tomto smyslu není žádným překvapením, že česká státní vlajka a další symboly spojené s českou státností (dvouocasý lev atp.) jsou obecně chápány jako symboly „národní“ a často využívány při různých shromážděních spojených s požadavky ochrany a zachování české národní identity, jako jsou například protiromské mítinky.³³

Polistopadové ztotožnění národa se státem je ve své podstatě dvojsečnou zbraní. Mobilizace různě chápáné a s různou mírou radikalitě prosazované „národní identity“, založené na „národní kultuře“, na jedné straně působí jako tmel zajišťující kohezi české společnosti. Na druhé straně však vede naprosto samozřejmě k potřebě definovat referenční skupinu či skupiny, vůči nimž budou příslušníci českého národa vymezovat svou identitu. Zde vzniká naopak potenciální sociální konflikt, kdy určitá skupina může být na základě určitých

³³ Lze vyslovit názor, že Romové mohou v souvislostech s procesy budování české národní identity hrát podobnou roli referenční skupiny jako muslimové.

vlastností, biologických či kulturních rysů (např. barvy pleti, menšinového vyznání, původu apod.), z národa vylučována právě proto, že je na základě určitých znaků identifikována s onou referenční skupinou.

Poté, co je český stát ve svých novodobých dějinách zbaven dosavadních historických referenčních skupin, s nimiž měli jeho čeští obyvatelé bezprostřední zkušenost a vůči nimž se historicky vymezovali (zejména Němců), objevují se nové skupiny, k nimž příslušníci českého národa vztahují svou identitu. Jako referenční skupina polistopadové české národní pospolitosti tak slouží různé pospolitosti, s nimiž mají příslušníci českého národa zkušenost přímou (Romové) nebo zprostředkovanou všemožnými médii. Právě do druhé kategorie by zřejmě bylo možné řadit muslimy (srov. Křížková 2006).

Kritika islámu a muslimů tedy pravděpodobně souvisí s procesy vytváření národní identity na základě definování české národní kultury. Ta přitom nemusí být nutně definována v pozitivních, explicitních pojmech (tedy čím jsou česká národní kultura a česká národní identita vymezeny), ale může vznikat i na základě pouhého tvrzení, že referenční skupina, „ti druzí“ – v našem případě muslimové a islám – k české kultuře prostě nenáležejí. Česká kultura je tedy vymezována v procesu *negativního srovnávání* s tím, co kritikové islámu považují za pevnou, typickou součást islámu. V tomto případě úplně stačí, omezí-li se kritika islámu na konstatování, že určité prvky, které spojí s muslimy a islámem, jsou „naší“ kultuře prostě cizí, že k ní jednoduše nenáležejí, ať již jde například o násilí na ženách nebo ničení kulturních památek. Zároveň není nezbytně třeba vyjmenovávat, které prvky naopak jsou součástí „naší“ kultury. Stačí uvést, které prvky za její součást považovány nejsou.

Tento proces negativního vymezování vlastní identity lze v teoretické rovině vztáhnout ke konceptu „morální paniky“.

Morální panika a kritika islámu

Koncept morální paniky uvedli do sociologie v sedmdesátých letech 20. století Jock Young a Stanley Cohen.³⁴ Ve své syntetické práci věnované konceptu morální paniky uvádí Kenneth Thompson pět klíčových rysů či stadií morální paniky (Thompson 1998: 8):

³⁴ Problematiku konceptu morální paniky shrnuje Volek (2000), podrobněji viz Thomson (1998). Ke kritice konceptu „morální paniky“ viz např. úvodní stať k novému vydání klasického spisu Stenleyho Cohena (Cohen 2002: i–xliv), původně vydaného r. 1972.

1. něco či někdo je definován jako hrozba hodnotám či zájmům;
2. média podávají tuto hrozbu ve snadno rozpoznatelné podobě;
3. rychle se rozvíjí veřejný zájem;
4. objevuje se odezva úřadů a osob s vlivem na veřejné mínění;
5. panika ustupuje či vede k sociálním změnám.

Obsah stránky *Islám v České republice nechceme* se těmito rysy vyznačuje či je jimi zjevně doprovázen. Islám a muslimové jsou představováni jako jasné ohrožení sociálních hodnot a zájmů (srov. Cohen 2002: 2). Muslimové jsou na stránce jednoznačně identifikováni jako hrozba, a to hrozba pro české kulturní hodnoty a tradice, přičemž jsou různými způsoby *démonizováni*.³⁵ Veřejný zájem o téma je patrný nejen z počtu označení volbou „to se mi líbí“, dosahující v letních měsících roku 2014 bezmála 70 000 uživatelů sítě FB,³⁶ ale i z ohlasu, který další média (např. zpravodajské a diskusní internetové platformy) věnují stránce a různým událostem, které jsou s ní spojeny. V případě stránky *Islám v České republice nechceme* a s ní spojeného hnutí lze sledovat i odezvu úřadů a osob s vlivem na veřejné mínění. Poslední stadium morální paniky ve spojení s kauzou stránky, tedy sociální změna či ústup paniky, zůstává vzhledem k aktuálnosti tématu prozatím otevřený.³⁷

Otázky může budit důvod, proč islám a muslimové vůbec veřejnou paniku vyvolávají a proč je komplexní soubor jevů označovaný jako „islám“ svými kritiky podáván v silně zjednodušené, často démonizované podobě. Jak uvidíme v závěru, může být odpovědí obraz islámu a muslimů v „kolektivní paměti“ příslušníků českého národa.

Politický potenciál kritiky islámu

Vezmeme-li v potaz Holého (2010) tezi o listopadovém převratu jako pokusu o opětovné spojení či smíření státu a národa, nepřekvapí nás, že se v českém polistopadovém politickém prostředí tak často objevuje rétorika, která definuje politiku v pojmech a kategoriích odpovídajících „národním zájmům“,³⁸

³⁵ Jde o termín *folk devils* (Cohen 2002).

³⁶ V době závěrečné editace studie (k 31. 10. 2014) byla stránka *Islám v České republice nechceme* označena pomocí volby „to se mi líbí“ 79 568 uživateli sítě Facebook. Od začátku práce na studii (v červenci 2014) tedy narostl tento údaj přibližně o 10 000.

³⁷ Pokud jde o tento aspekt morální paniky, bude jistě zajímavé sledovat další vývoj ve spojení s žádostí ÚMO o vyšší stupeň registrace. Kauze se ve své studii věnuje Tomáš Janků (2013).

³⁸ Stačí připomenout případ poslední prezidentské volby roku 2013. Tehdy se jedním z rozhodujících

respektive v duchu, který by bylo možné povýtce označit jako „nacionalistický“,³⁹ či lépe národněideologický. Lze tedy předpokládat, že protiislámská rétorika bude obsahovat právě tento prvek, že tedy kritika islámu bude zároveň obhajobou národní kulturní identity. Islám a muslimové budou zároveň představováni jako právě ty prvky, které jsou české národní kultuře cizí.

Protože islám a muslimové tvoří jeden z referenčních bodů v procesu definování české národní identity, jedná se o téma, které se vyznačuje určitým nezanedbatelným politickým potenciálem. Můžeme-li si na závěr dovolit jisté zobecnění, mohou se islám a muslimové právě z tohoto důvodu snadno stát jedním z neurgických bodů moderní české společnosti. Jako příklad lze uvést kampaň k prezidentské volbě v roce 2013, kdy se téma islámu stalo jedním z hojně diskutovaných, vedle například otázky interpretace poválečného odsunu Němců. V internetovém prostředí se tak například v lednu 2013, nedlouho před samotnou volbou prezidenta, objevuje grafický materiál propagující kandidaturu Miloše Zemana, na němž je jako jeden z důvodů pro volbu tohoto politika uvedeno téma stavby mešit v explicitní souvislosti s kandidátovým hájením „národních zájmů“ (Proč volit Miloše Zemana 2013).⁴⁰ Text na modrém pozadí je doplněn v horní části fotografií prezidentského kandidáta Miloše Zemana se státní vlajkou za hlavou. V horní části dále čteme otázku: „Proč volit Miloše Zemana?“ a pod ní odpověď v hesle „Obhájce národních zájmů“. Níže je uveden výčet několika bodů, v nichž má být kandidát obhájcem národních zájmů. Týkají se politiky vůči Evropské unii, hájení zájmů českých podnikatelů v zahraničí, vystupování proti korupci či otázky církevních restitucí, kde má rozhodnout referendum. Na třetím místě je uveden kandidátův nesouhlas s budováním muslimských svatostánek, který je spojen s řešením problematiky romské menšiny: „Je proti výstavbě dalších muslimských mešit a chce aktivně řešit problémy romské menšiny,“ prohlašuje se zde o prezidentském kandidátovi. Spojení tematiky islámu s problematikou Romů v souvislostech politické kampaně založené mimo jiné na „hájení národních zájmů“ nás nepřekvapí.

momentů předvolebního boje stal výrok jednoho ze dvou nejsilnějších kandidátů ohledně poválečného odsunu Němců. Příklad, který by jistě mohl být předmětem samostatného analytického rozboru, svědčí o mimořádném politickém potenciálu jakýchkoli témat, která lze vztáhnout k vymezování české národní identity.

³⁹ Souhlasím s Miroslavem Hrochem (Hroch 2009), který považuje termín „nacionalismus“ vzhledem k jeho mnohoznačnosti a významové zatíženosti za obtížně použitelný pro účely vědecké analýzy. Je zřejmě vhodnější hovořit o „národních ideologiích“ či o „konceptech národa“, pokud jde o různá pojetí české národní společnosti a kultury.

⁴⁰ Materiál byl původně zveřejněn na *timeline* FB stránky *Miloš Zeman na Hrad* dne 17. ledna 2013.

Je možné vyslovit domněnku, že vzhledem k politické citlivosti témat islámu a muslimů v současné české společnosti se budou tato témata v politických souvislostech objevovat i nadále. Dále lze předpokládat, že aktivisté spojení s iniciativou *Islám v České republice nechceme* využijí tohoto politického potenciálu kritiky islámu ve spojení s obranou „národních zájmů“ k rozšiřování svých aktivit ve veřejném prostoru. Lze proto očekávat, že buď využijí k propagaci svých názorů nějakou stávající politickou platformu, nebo vytvoří nové uskupení, které se bude moci ucházet o přízeň občanů v některých z budoucích voleb.⁴¹

Závěrem

Naši studii chápeme v první řadě jako podnět pro další kritické zkoumání role náboženství v současné české společnosti. Jak ukazuje i případ kritiky islámu na českém internetu, témata související s náboženstvím stále vstupují do veřejné sféry české společnosti, přestože by se mohlo na první pohled zdát, že současná česká společnost vykazuje vysokou míru sekularizace.⁴² Jevy spojené s náboženstvím se navíc dynamicky vyvíjejí – naše studie zachycuje opravdu jen velmi malou část z tohoto bohatého souboru různých jevů, které se mohou ve spojitosti se současnou českou společností stát podnětem pro akademické studium náboženství.

Na příkladu FB stránky *Islám v České republice nechceme* jsme viděli, že sociální vědy disponují celou řadou teoretických koncepcí, které nám dovolují interpretovat problematiku kritiky islámu a muslimů v českém prostředí. Naznačená interpretační východiska však jistě nejsou jedinými možnostmi, které bychom mohli při výkladu kritiky islámu nalézt.

Hledali jsme odpověď na otázku, v jakých souvislostech islám do českého veřejného prostoru vstupuje, proč se vůbec stává objektem veřejného zájmu, když v českém prostředí jde o výrazně menšinový náboženský směr. Ptali jsme se po důvodech, proč je islám v českém prostředí vůbec diskutován a proč islám a muslimové vyvolávají zájem české veřejnosti. Zaměřili jsme se přitom na kritiku islámu a zvolili jsme jeden konkrétní příklad, FB stránku *Islám v České republice nechceme*, který jsme podrobili prozkoumání z obsahového hlediska.

⁴¹ Je třeba připomenout, že text této studie vznikl v letních měsících roku 2014. Nereflektuje tedy další události, k nimž došlo v průběhu roku 2015, například ohlášenou kandidaturu doc. Martina Konvičky v krajských volbách v roce 2016 či dění spojené s tzv. uprchlickou krizí v roce 2015. Zdá se, že průběh těchto událostí prozatím potvrzuje tezi, podle níž lze očekávat pokračující, intenzivnější pokusy uplatnit politický potenciál kritiky islámu v českém prostředí.

⁴² Srov. pozn. č. 5.

Výchozím podnětem byla teze založená na konceptu orientalismu Edwarda W. Saida, kdy je kritický obraz islámu a muslimů v českém prostředí spojen s procesy negativního vymezování okcidentální, v našem případě české národní a kulturní identity a národněkulturních hodnot. Prozkoumali jsme obsah přibližně dvou stovek příspěvků zveřejněných administrátory na profilové stránce *timeline* diskusního fóra *Islám v České republice nechceme*. Zjistili jsme, že příspěvky zde zveřejňované jsou skutečně z velké části vztahovány k českému prostředí a že zprávy a komentáře k zahraničním událostem slouží obvykle jako základ k varováním před riziky, která podle komentářů na *timeline* islám a muslimové představují pro český stát, český národ a českou společnost, její kulturu a hodnoty.

Lze tedy říci, že kritika islámu a muslimů v českém prostředí tak, jak ji ukazuje příklad stránky *Islám v české republice nechceme*, je skutečně spojena s otázkou české národní identity, evropských či v užším smyslu slova českých kulturně-společenských norem a hodnot. Ty jsou na diskusní stránce vymezovány prostřednictvím negativního srovnávání s hodnotami a normami, které autoři příspěvků představují jako typické pro islám a muslimy. Nestačí však pouze konstatovat, že je obraz islámu a muslimů v těchto souvislostech stereotypní – to s ohledem na celkové zaměření diskusního fóra není žádným překvapením. Muslimové, tak jak je představují administrátoři stránky ve svých příspěvcích, se stávají referenční skupinou, jejíž kulturně-společenské normy a hodnoty představují antitezi „naší“, české společnosti a kultury. Zároveň jsou zde islám a muslimové představováni jako jednoznačné riziko, proti němuž je nutné aktivně vystupovat, neboť představují ohrožení pro „náš“ kulturně-společenský systém. V této souvislosti není bez zajímavosti ani vizuální aspekt příspěvků, kdy se často objevují motivy či symboly spojené s českou státností: česká vlajka či symbolika státního znaku.

Roli administrátorů stránky lze chápat v souvislosti s konceptem názorových vůdců, *opinion leaders*, respektive s konceptem vlivných osob (*influentials*). Vliv názorových vůdců, kteří sledují média a formulují názory na určitá témata, jež pak předávají ostatním následovníkům, není v našem případě založen na osobním kontaktu „tváří v tvář“, ale odehrává se v prostředí internetového diskusního fóra na sociální síti Facebook. Je však podstatné, že vůdci i jejich následovníci či fanoušci a příznivci stránky sdílejí určitou společnou identitu, která teprve dovoluje vytvoření struktury vůdců a následovníků: základem pro tuto sdílenou identitu, jež se projevuje kritikou islámu a muslimů, je příslušnost k evropské, respektive k české kultuře a společnosti.

Protiislámskou rétoriku, s jejímž obsahem jsme se krátce seznámili na příkladu stránky *Islám v České republice nechceme*, lze vykládat jako příklad „morální paniky“. Obsah stránky *Islám v České republice nechceme* se těmito rysy vyznačuje či je jimi zjevně doprovázen. Islám a muslimové jsou představováni jako jasné ohrožení sociálních hodnot a zájmů české národní společenosti. Muslimové jsou na stránce jednoznačně identifikováni jako hrozba, a to hrozba pro české kulturní hodnoty a tradice, přičemž jsou různými způsoby *démonizováni*.

Ptáme-li se pak na důvody mimořádné popularity sledované diskusní stránky, lze hledat odpověď právě v tom, že její téma a obsah se vztahuje k procesu formování české národní identity. Vzhledem k celkovému souvislostem pak kritika islámu a muslimů poskytuje administrátorům stránky značný vliv politického charakteru a lze se proto domnívat, že osoby vystupující jako představitelé iniciativy *Islám v České republice nechceme* budou tento potenciál dále rozvíjet – vystupováním na půdě veřejných institucí nebo posléze i vlastní účastí v politickém životě státu, ať již ve spojení se nějakým existujícím politickým subjektem, či prostřednictvím založení vlastní platformy určené k účasti v politice. V těchto souvislostech není velkým překvapením, že je protiislámská rétorika užívána i politickými představiteli či jejich příznivci a podporovateli, kteří se jinak jednoznačně neprofilují jako kritikové islámu a muslimů.

Téma kritiky islámu a muslimů jistě vyvolává řadu dalších otázek. Jednou z těch, které prozatím zůstaly mimo naši pozornost, je, z jakého důvodu je to právě islám, který tvoří jeden z referenčních bodů při definování české národní identity. Odpověď je možné hledat v souvislosti s konceptem kolektivní paměti (Halbwachs 2009) jako souboru sdílených představ o historii. Můžeme vyslovit hypotézu, že islám a muslimové tvoří v kolektivní paměti příslušníků české společnosti tradičního nepřítele. Toto vědomí o islámu je předáváno a upevňováno pomocí řady klišé, kdy se v historických souvislostech hovoří o „pronikání“ muslimů do Evropy, o „střetech“ mezi křesťany a muslimy, o muslimském „nebezpečí“, kterému je třeba čelit. Stereotypní obraz „krvežíznivého muslima“, obvykle ztotožněného s „nekřesťanským“ Turkem, unášejícího a terorizujícího křesťanská „neviňátka“, vstoupil do obecného povědomí formou pověstí, pohádek, písní a obrazů. V těchto souvislostech bude třeba podniknout další podrobné bádání, jehož předmětem se mohou stát jak publikace o českých dějinách, tak beletristická díla, televizní a filmové snímky, školní učebnice i obrázkové dětské knihy.⁴³ Zde se otevírá prostor pro další analytickou práci.

⁴³ K vlivům islámu v českých dějinách viz Mendel – Ostránský – Rataj 2007.

Jakub Havlíček je religionistou a historikem, zabývá se antropologií náboženství. Působí jako odborný asistent Katedry sociologie, andragogiky a kulturní antropologie Univerzity Palackého v Olomouci. Kontakt: jakub.havlicek@upol.cz

Použitá literatura a prameny

- 5 let společně. 2014. „5 let společně.“ *Islám v České republice nechceme*, 26. 7. 2014. Dostupné z <https://www.facebook.com/ivcrn/photos/a.10151669707362938.1073741827.120236192937/10152616308882938/?type=1&theater> [cit. 2014-07-27].
- A jako pokaždé. 2014. „A jako pokaždé.“ *Islám v České republice nechceme*, 19. 7. 2014. Dostupné z <https://cs-cz.facebook.com/ivcrn/posts/10152600714547938> [cit. 2014-08-01].
- Analýza. 2014. „Analýza. Národnostní struktura obyvatel.“ *Český statistický úřad*, 30. 6. 2014. Dostupné z [http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/FC001D2AB2/\\$File/170223-14.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/FC001D2AB2/$File/170223-14.pdf) [cit. 2014-07-20].
- A teď se někdo ozvěte. 2014. „A teď se někdo ozvěte.“ *Islám v České republice nechceme*, 24. 7. 2014. Dostupné z <https://www.facebook.com/ivcrn/posts/10152612747297938> [cit. 2014-07-29].
- Barták, Jiří. 2014. „Petice proti uznání islámu“ 2014. *Islám v České republice nechceme*, 22. 5. 2014. Dostupné z <http://www.ivcrn.cz/kampane/naqba-2014/petice/> [cit. 2014-07-20].
- Beneš, Martin. 2014. „Univerzitou hýbe facebookový spor o islám. Hádal se vyučující a studentka.“ *iDnes.cz*, 22. 1. 2014. Dostupné z http://budejovice.idnes.cz/expanze-islam-u-je-problem-0yy-/budejovice-zpravy.aspx?c=A140122_2025015_budejovice-zpravy_kol [cit. 2014-07-20].
- Breaking news. 2014. „Breaking news.“ *Islám v České republice nechceme*, 8. 7. 2014. Dostupné z <https://cs-cz.facebook.com/ivcrn/posts/10152575657092938> [cit. 2014-08-01].
- Britové nám nějak zdivočeli. 2014. „Britové nám nějak zdivočeli.“ *Islám v České republice nechceme*, 5. 7. 2014. Dostupné z <https://cs-cz.facebook.com/ivcrn/posts/10152569356342938> [cit. 2014-08-01].
- Čadová, Naděžda. 2013. „Důvody hrdosti a studu na české občanství – říjen 2013. Tisková zpráva.“ *Centrum pro výzkum veřejného mínění*. Dostupné z http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7135/f3/ov131121.pdf [cit. 2014-07-20].
- Cajthamlová, Tereza. 2014. „Islám zatemňuje rozum. Především nemuslimům“. *Blog. repsekt.cz*, 28. 1. 2014. Dostupné z <http://cajthamlova.blog.respekt.ihned.cz/c1-61606600-islam-zatemnuje-rozum-predevsim-nemuslimum> [cit. 2014-08-18].
- Cohen, Stanley. 2002. *Folk Devils and Moral Panics. The Creation of the Modes and Rockers*. London: Routledge.
- Dobbelaere, Karel. 2002. *Secularization. An Analysis on Three Levels*. Brussels: P. Lang.
- Donate. 2014. „Donate.“ *Islám v České republice nechceme*. Dostupné z <http://www.ivcrn.cz/donate/> [cit. 2014-08-22].

- Esposito, John L. 2003. *The Oxford Dictionary of Islam*. Oxford: Oxford UP.
- Eurokomisařka chce v EU. 2014. „Eurokomisařka chce v EU více (i)legálních Afričanů, Arabů...“ *Tyden.cz*, 9. 7. 2014. Dostupné z http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/eurokomisarka-chce-v-eu-vice-i-legalnich-africanu-arabu_312356.html#_U_SxiPl_uVC [cit. 2014-08-19].
- Facebook smazal stránku. 2014. „Facebook smazal stránku, která brojila proti islámu v Česku.“ *Lidovky.cz*, 20. 6. 2014. Dostupné z http://www.lidovky.cz/facebook-smazal-stranku-ktera-brojila-proti-islam-u-v-cesku-pa9-/zpravy-domov.aspx?c=A140620_223525_In_domov_rak [cit. 2014-07-20].
- Fey, Brian. 2002. *Současná filozofie sociálních věd. Multikulturní přístup*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Giddens, Anthony. 2003. *Důsledky modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Habermas, Jürgen. 2000. *Strukturální přeměna veřejnosti. Praha: Filosofie*.
- Halbwachs, Maurice. 2009. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Havlíček, Jakub. 2011. *Cesty božstev. Interpretace náboženství a nacionalismu v moderním Japonsku*. Brno: MUNI Press.
- Havlíček, Jakub. 2013. „Existuje v Japonsku náboženství? Kategorie náboženství a postmoderní kritika v sociálních vědách.“ *Religio. Revue pro religionistiku* 21, 2013, 2: 163–188.
- Havlíček, Jakub – Lužný, Dušan. 2013. „Religion and Politics in the Czech Republic. The Roman Catholic Church and the State.“ *International Journal of Social Science Studies* 1, 2013, 2: 190–204.
- Hogg, Michael A. 2008. „Social Identity Theory of Leadership.“ Pp. 62–77 in Joanne B. Ciulla et al.: *Leadership at the Crossroads I. Leadership and Psychology*. Westport: Praeger.
- Holý, Ladislav. 2010. *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Horák, Záboj. 2011. *Círky a české školství*. Praha: Grada.
- Hroch, Miroslav. 2009. *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- I když jste plni. 2014. „I když jste plni“ *Islám v České republice nechceme*, 13. 7. 2014. Dostupné z <https://cs-cz.facebook.com/ivcrn/photos/a.120733327937.128830.120236192937/10152586982942938/?type=1> [cit. 2014-08-01].
- Islám je pro člověka. 2014. „Islám je pro člověka.“ *Islám v České republice nechceme*, 26. 7. 2014. Dostupné z <https://cs-cz.facebook.com/ivcrn/photos/a.120733327937.128830.120236192937/10152612706747938/?type=1> [cit. 2014-08-01].
- Islamisté. 2014. „Islamisté přibíjejí zavražděné na kříž. OSN: Váleční zločinci.“ *Tyden.cz*, 26. 7. 2014. Dostupné z http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/asia-oceanie/islamiste-pribijeji-zavrazdene-na-kriz-osn-valecni-zlocinci_313848.html#_U_Rv6_I_uVB [cit. 2014-08-01].
- Islámské právo. 2014. „Islámské právo.“ *Islám v České republice nechceme*, 19. 7. 2014. Dostupné z https://www.facebook.com/ivcrn/photos/a.120733327937.128830.120236192937/10152601089007938/?type=1&relevant_count=1 [cit. 2014-08-01].

- Jaký je rozdíl. 2014. „Jaký je rozdíl mezi profilovým obrázkem a úvodní fotkou?“ *Facebook.com*. Dostupné z <https://www.facebook.com/help/169743063106603> [cit. 2014-08-22].
- Janda, Vojtěch. 2014. „Politika varuje před rozpínáním muslimů. Přestřelila, říká jejich šéf.“ *iDnes.cz – Praha a Střední Čechy*, 16. 7. 2014. Dostupné z http://praha.idnes.cz/mistostarostka-se-vyjadruje-k-muslimskemu-pohrebisti-pgk-/praha-zpravy.aspx?c=A140716_2082561_praha-zpravy_bur [cit. 2014-08-19].
- Janků, Tomáš. 2013. „Analýza přiznání (zvláštních) práv muslimské náboženské obci v ČR.“ Pp. 84–111 in Jaroslav Benák (ed.): *Cirkev a stát 2013 – sborník z konference*. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice S, č. 459. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z <http://www.law.muni.cz/dokumenty/25707> [cit. 2015-07-13].
- Jeřábek, Hynek. 2003. „Měření názorového vůdcovství v českých sociologických výzkumech. PS-škála jako nástroj pro zjišťování názorového vůdcovství.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 39, 2003, 5: 687–706.
- Konvička, Martin. 2014a. „Islám v České republice nechceme. Konec, nebo nový začátek?“ *Blog.idnes.cz*, 20. 6. 2014. Dostupné z <http://martinkonvicka.blog.idnes.cz/c/414534/Islam-v-Ceske-republice-nehceme-Konec-nebo-novy-zacatek.html> [cit. 2014-08-19].
- Konvička, Martin. 2014b. „Proslov pro Petiční výbor Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.“ *Blog.idnes.cz*, 8. 10. 2014. Dostupné z <http://martinkonvicka.blog.idnes.cz/c/429953/Proslov-pro-Peticni-vybor-Poslanecke-snemovny-Parlamentu-CR.html> [cit. 2014-10-28].
- Král, Václav. 2014. „Co znamená zrušení protiislamistické skupiny na Facebooku.“ *Blog.idnes.cz*, 21. 6. 2014. Dostupné z <http://vaclavkral.blog.idnes.cz/c/414568/Co-znamenazruzeni-protiislamisticke-skupiny-na-Facebooku.html> [cit. 2014-07-29].
- Křížková, Martina. 2006. „Neviditelná menšina – analýza mediálního obrazu českých muslimů.“ *Migraceonline.cz*, 26. 5. 2006. Dostupné z <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/neviditelna-mensina-analyza-medialniho-obrazu-ceskych-muslimu> [cit. 2015-07-01].
- Listina základních práv. 2014. „Listina základních práv.“ *Islám v České republice nechceme*, 16. 7. 2014. Dostupné z https://www.facebook.com/ivcrn/photos/a.120733327937.128830.120236192937/10152593905432938/?type=1&relevant_count=1 [cit. 2014-08-01].
- Ludková, Vladimíra. 2014. „Netolerantní kazatelé tolerance?“ *Vaše Praha 8*, 16. 7. 2014. Dostupné z <http://www.vasepraha8.cz/liben/netolerantni-kazatele-tolerance> [cit. 2014-08-01].
- Máme hodně holou. 2014. „Máme hodně holou.“ *Islám v České republice nechceme*, 12. 7. 2014. Dostupné z https://www.facebook.com/ivcrn/photos/a.120733327937.128830.120236192937/10152585221912938/?type=1&relevant_count=1 [cit. 2014-07-29].
- Magistrát. 2014. „Magistrát v pražské Libni odmítá soukromý muslimský hřbitov.“ *Deník.cz*, 15. 7. 2014. Dostupné z http://www.denik.cz/z_domova/

- magistrat-v-prazske-libni-odmita-soukromy-muslimsky-hrbitov-20140715.html [cit. 2014-07-29].
- Má země, Francie. 2014. „Má země, Francie.“ *Islám v České republice nechceme*, 16. 7. 2014. Dostupné z <https://cs-cz.facebook.com/ivcrn/photos/a.120733327937.128830.120236192937/10152592831162938/?type=1> [cit. 2014-08-01].
- Mendel, Miloš – Ostránský, Bronislav – Rataj, Tomáš. 2007. *Islám v srdci Evropy. Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha: Academia.
- Mrzačení, bití, únosy. 2014. „Mrzačení, bití, únosy. Nová generace britských muslimů akceptuje zločiny ze cti.“ *Novinky.cz*, 19. 3. 2012. Dostupné z <http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/262302-mrzaceni-bití-unosy-nova-generace-britskych-muslimu-akceptuje-zlociny-ze-cti.html> [cit. 2014-08-19].
- Mosul. 2014. „Mosul je v současnosti skoro bez křesťanů.“ *Islám v České republice nechceme*, 22. 6. 2014. Dostupné z <https://www.facebook.com/ivcrn/photos/pb.120236192937.-2207520000.1406140420./10152608615562938/?type=1> [cit. 2014-07-29].
- Napište si o petiční stánek. 2014. „Napište si o petiční stánek.“ *Islám v České republice nechceme*, 7. 7. 2014. Dostupné z <https://www.facebook.com/ivcrn/photos/a.120733327937.128830.120236192937/10152575455612938/?type=1> [cit. 2014-07-29].
- Naprosté šílenství. 2014. „Naprosté šílenství.“ *Islám v České republice nechceme*, 9. 7. 2014. Dostupné z <https://cs-cz.facebook.com/ivcrn/posts/10152578183747938> [cit. 2014-08-01].
- Netolerantní kazatelé. 2014. „Netolerantní kazatelé.“ *Islám v České republice nechceme*, 16. 7. 2014. Dostupné z <https://www.facebook.com/ivcrn/posts/10152594730687938> [cit. 2014-08-01].
- OSN odhaduje. 2014. „OSN odhaduje.“ *Islám v České republice nechceme*, 27. 7. 2014. Dostupné z <https://cs-cz.facebook.com/ivcrn/posts/10152618253847938> [cit. 2014-08-01].
- Pár fotek. 2014. „Pár fotek z aktuální petiční akce.“ *Islám v České republice nechceme*, 5. 7. 2014. Dostupné z <https://www.facebook.com/ivcrn/posts/10152570139027938> [cit. 2014-07-29].
- Petice. 2014. „Petice proti islamizaci ČR.“ *Islám v České republice nechceme*, 27. 7. 2014. Dostupné z https://www.facebook.com/ivcrn/photos/a.120733327937.128830.120236192937/10152619716752938/?type=1&relevant_count=1 [cit. 2014-07-29].
- Petiční archy. 2014. „Petiční archy.“ *Islám v České republice nechceme*, 25. 6. 2014. Dostupné z <https://www.facebook.com/ivcrn/photos/pb.120236192937.-2207520000.1406536397./10152613044902938/?type=1> [cit. 2014-07-29].
- Pozvánka na schůzi. 2014. „Pozvánka na schůzi č. 10.“ *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, petiční výbor*. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=101322> [cit. 2014-10-28].
- Pozvánka na seminář. 2015. „Pozvánka na seminář.“ *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, výbor pro obranu*. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=105886&pdf=1> [cit. 2015-07-01].
- Proč volit Miloše Zemana. 2013. „Proč volit Miloše Zemana.“ *Zeman na Hrad*, 17. 1. 2013. Dostupné z <https://www.facebook.com/zemannahrad/photos/>

- pb.291277884271365.-2207520000.1408862072./460889270643558/?type=3 &src=https%3A%2F%2Fcontent-b-fra.xx.fbcdn.net%2Fphotos-frc3%2Ft1.0-9%2F543793_460889270643558_2081011948_n.jpg&size=750%2C750&fbid=460889270643558 [cit. 2014-08-01].
- Přišlo redakční poštou. 2014. „Přišlo redakční poštou.“ *Islám v České republice nechceme*, 10. 7. 2014. Dostupné z <https://cs-cz.facebook.com/ivcrn/posts/10152580305992938> [cit. 2014-08-01].
- Reicher, Stephen – Haslam, S. Alexander – Hopkins, Nick. 2005. „Social Identity and the Dynamics of Leadership. Leaders and Followers as Collaborative Agents in the Transformation of Social Reality.“ *Leadership Quarterly* 16, 2005, 4: 547–568.
- Romancová, Ingrid. 2014. „Stránka Islám v České republice nechceme byla obnovena za podivných okolností.“ *Evropský rozhled*, 29. 6. 2014. Dostupné z <http://www.evropsky-rozhled.eu/stranka-islam-v-ceske-republice-nehceme-byla-obnovena-za-podivnych-okolnosti/> [cit. 2014-07-20].
- Said, Edward W. 2008. *Orientalismus. Západní koncepce orientu*. Praha: Paseka.
- Saler, Benson. 1993. *Conceptualizing Religion. Immanent Anthropologists, Transcendent Natives, and Unbounded Categories*. London – New York – Köln: E. J. Brill.
- Saler, Benson. 2009. *Understanding Religion. Selected Essays*. Berlin: W. de Gruyter.
- Snažili jsme se najít. 2014. „Snažili jsme se najít.“ *Islám v České republice nechceme*, 23. 7. 2014. Dostupné z <https://cs-cz.facebook.com/ivcrn/photos/pb.120236192937-2207520000.1406098908./10152607765027938/?type=1> [cit. 2014-08-01].
- Stačí jedna chyba. 2014. „Stačí jedna chyba.“ *Islám v České republice nechceme*, 28. 6. 2014. Dostupné z https://www.facebook.com/ivcrn/photos/a.120733327937.128830.120236192937/10152553139482938/?type=1&relevant_count=1 [cit. 2014-08-01].
- Stop výstavbě měřit. 2014. „Stop výstavbě měřit.“ *Islám v České republice nechceme*, 20. 7. 2014. Dostupné z https://www.facebook.com/ivcrn/photos/a.120733327937.128830.120236192937/10152603078592938/?type=1&relevant_count=1 [cit. 2014-08-01].
- Šnidl, Vladimír – Kočička, Pavel. 2011. „Komu vadí muslimové.“ *Ekonom*, 23. 8. 2011. Dostupné z <http://ekonom.ihned.cz/c1-52602450-komu-vadi-muslimove> [2014-08-21].
- Obyvatelstvo. 2011. „Obyvatelstvo podle věku, náboženské víry a podle pohlaví.“ *Sčítání lidu, domů a bytů*. Český statistický úřad. Dostupné z <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30719&th=&vseuzemi=null&v=&vo=null&void=> [cit. 2014-08-21].
- Thompson, Kenneth. 1998. *Moral Panics*. London – New York: Routledge.
- Topinka, Daniel. 2010. „Integrace imigrantů/muslimů do ‚české‘ společnosti.“ Pp. 253–301 in Dušan Lužný – David Václavík (eds.): *Individualizace náboženství a identita. Poznámky k současné sociologii náboženství*. Praha: Malvern.
- Topinka, Daniel a kol. 2006-07. *Integrační proces muslimů v České republice – pilotní projekt. Výzkumná zpráva*. Ostrava: VeryVision. Dostupné z http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/integrace_muslimu.pdf [cit. 2014-08-21].

- Vážení přátelé. 2014. „Vážení přátelé, IVČRN je zpět.“ *Islám v České republice nechceme*, 27. 6. 2014. Dostupné z <https://www.facebook.com/ivcrn/posts/10152550310512938> [cit. 2014-07-29].
- Veřejný rejstřík. 2014. „Veřejný rejstřík a sbírka listin.“ *Ministerstvo spravedlnosti České republiky, eJustice*. Dostupné z https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik-firma?%3Asubmit=x&%2Frejstrik-%24firma=&nazev=Czech+Defence+League&ico=&obec=&ulice=&forma=&oddil=&vlozka=&soud=&polozek=50&typHledani=STARTS_WITH&jenPlatne=PLATNE [cit. 2014-10-30].
- Vido, Roman. 2011. *Konec velkého vyprávění? Sekularizace v sociologické perspektivě*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Volek, Jaromír. 2000. „Konstrukce morální paniky a sociální exkluze.“ *Sociální studia* 2000, 5: 97–113.
- Výpary z motoru lodi. 2014. „Výpary z motoru lodi udusily 19 běženců mířících z Libye do Itálie.“ *iDnes.cz*, 19. 7. 2014. Dostupné z http://zpravy.idnes.cz/imigrante-se-udusili-u-italske-lampedusy-fp7-/zahranicni.aspx?c=A140719_112727_zahranicni_bse [cit. 2014-08-19].
- Výpis dat. 2013. „Výpis dat z IS Občanských sdružení a spolků.“ *Ministerstvo financí ČR – IS ARES*. Dostupné z http://www.info.mfcr.cz/cgi-bin/ares/darv_oss.cgi?ico=22876995&jazyk=cz&xml=1 [cit. 2014-08-22].
- Werner, Jan. 2014. „Česká média tleskají snahám o umlčení kritiků náboženství.“ *Blog idnes.cz*, 22. 6. 2014. Dostupné z <http://werner.blog.idnes.cz/c/415913/Ceska-media-tleskaji-snaham-o-umlceni-kritiku-nabozenstvi.html> [cit. 2014-07-29].
- Wilson, Bryan R. 1966. *Religion in Secular Society. A Sociological Comment*. London: C. A. Watts.
- Základní informace. 2014. „Základní informace.“ *Islám v České republice nechceme* [Nezisková organizace]. Dostupné z <https://www.facebook.com/ivcrn/info> [cit. 2014-07-29].
- Zlatkovský, Michal. 2014. „Antiislamisty na Facebooku nechceme.“ *Respekt*, 21. 6. 2014. Dostupné z <http://respekt.ihted.cz/c1-62392770-antiislamisty-na-facebooku-nehceme> [cit. 2014-08-18].